

A TÁRGYJELÖLÉS A TAVDAI MANYSIBAN

Tavdai manyisi

Tartalom

0. Bevezetés	2
1. A manysik	2
1.1. A tavdai manysik	3
2. Tavdai manysi források	3
2.1. Reguly Antal gyűjtései	3
2.2. Munkácsi Bernát gyűjtései	4
2.3. Artturi Kannisto gyűjtései	4
3. A tárgy tipológiai jellemzői a világ nyelveiben	5
3.1. A tárgy jelölése az uráli nyelvekben	6
3.2. A tárgy jelölése a manysi nyelvjárásokban	7
3.2.1. A tárgy jelölésének alakulása diakrón szempontból	7
3.2.2. A tárgyjelölés szinkrón állapotainak összehasonlítása egyes manysi nyelvjárásokban	7
3.3. Eddigi eredmények a tárgy kutatásában	9
4. A tárgy a tavdai manysiban	9
4.1. A tárgy morfológiai jellemzése a tavdai manysiban	11
4.1.1. Nominatívusz esetű tárgy	11
4.1.2. Akkuzatívusz esetragos tárgy	12
4.1.3. Instrumentális esetragos tárgy	12
4.2. A tárgy szintaktikai jellemzése a tavdai manysiban	13
4.2.1. Az alany és tárgy kapcsolata	13
4.2.2. Az állítmány és tárgy kapcsolata	13
4.2.2.1. Tranzitivitás	13
4.2.2.2. Igén megjelenő tárgyra utaló elem	15
4.2.2.2.1. Indeterminált ragozás	15
4.2.2.2.2. Determinált ragozás	16
4.2.2.3. Passzívum	18
4.2.2.4. Kauzativitás	23
4.3. A tárgy szemantikai és pragmatikai jellemzése a tavdai manysiban	26
4.3.1. Specifikusság	26
4.3.2. Határozottság	27
4.3.3. A tárgy topik és fókusz pozícióba kerülésének feltételei	28
5. Új szempontok és elméletek a tárgy kutatásában	28
5.1. Ugor nyelvekre jellemző mondattípusok	28
5.1.1. Topikalizáció	29
5.1.1.1. Datív-mozgatás	30
5.1.2. Fókusz pozíció	30
6. A tavdai manysiban beazonosítható jellemző mondattípusok	30
6.1. A tavdai manysi nyelv tárgyjelölési rendszerének kialakulásáról	30
6.2. A tavdai manysi mondattípusok osztályozása	32
6.2.1. Nominatívusz esetű tárgyas mondattípusok	34
6.2.2. Akkuzatívusz esetragos tárgyas mondattípusok	36
6.2.3. Instrumentális esetragos tárgyas mondattípusok	38
7. Összegzés	44
8. Felhasznált irodalom	45
9. Rövidítések	48
10. Mellékletek	50

0. Bevezetés

A dolgozatom témája a tárgyjelölés mint nyelvészeti jelenség újszerű leírása és elemzése a mára kihalt tavdai manysi nyelvjárásban. A nyelvészet tudományterületén belül a finnugrisztikában megjelent új szempontok, elméletek és megközelítési módok, megkövetelik, hogy időről időre felülvizsgáljunk egyes jelenségeket. Az általam választott jelenség a tárgyjelölés, mely máig fokozottan kutatott jelensége a különböző uráli nyelveknek. Napjainkban csak a manysi nyelvjárások körében maradvá is szinte mindegyik nagy nyelvjárás csoport kiszemelt és jelenleg is kutatott jelenségei nagyban kötődnek a tárgyhöz. A keleti nyelvjárás csoport tárgyjelölését Susanna Virtanen kutatja (Virtanen 2011), az északi manysi mondatok, és tárgyas szerkezetek pragmatikai és szintaktikai elemzésével Elena Skribnik foglalkozik (Skribnik 2001), míg ugyanezen nyelvjárás csoport ditranzitív szerkezeteit Sipőcz Katalin vizsgálja (Sipőcz 2011). A sort folytatva dolgozatomban a déli (azaz tavdai) nyelvjárás csoport tárgyjelölését próbálom minden szempontból kimerítően elemezni, ezzel a részletes leírással remélve igazolást szerezni az újabban keletkezett új szempontú elméletek állításaira.

A vizsgált szerkezetek hagyományos (leíró) szempontú morfológiai–szintaktikai leírásával számos tanulmány foglalkozott már (Lavotha 1953, Beke 1905, Honti 1969), de az új szempontok megjelenésével, a szemantika és pragmatika bevonásával választ kaphatunk olyan kérdésekre, melyek eddig nyitva és megválaszolatlanul álltak. Minél több szempontot figyelembe véve pontosabb leírások és elemzések születhetnek, ezért látom szükségét ennek a részletes elemzésnek.

1. A manysik

A vogulok - vagy ahogy magukat hívják - a manysik nyelve, a finnugor nyelvek családján belül, az ugorok csoportjába tartozik a hanti (osztják) és a magyar nyelvekkel együtt. E két legközelebbi nyelvrokonunkat nevezzük összefoglalóan obi-ugoroknak, utalva a szorosabb nyelvrokonságra, és lakóhelyükre, mely az Urálon túl elterülő nyugat-szibériai Ob-folyó és annak szerteágazó mellékfolyóinak vízgyűjtőterülete. A manysi nyelvjárásokat szokás a nyelvjárás beszélőinek élőhelyét átszelő folyóról elnevezni. A négy nagy égtájak szerint besorolt nyelvjárás csoportokból a nyugati (Pelimka, Vagilszk, Alsó-Lozva folyók vidékén beszélt) és déli nyelvjárások (Tavda folyó vidéke) kihaltak, valamint a keleti vagyis kondai (Konda és Jukonda folyók vidéke) is feltételezhetően kihalt, annak ellenére, hogy beszélői egész a 20. század végéig akadtak. A legtöbb beszélőt az északi Ob, Szoszva és Szigva, Felső-Lozva folyók mellett beszélt

változata számlál, közel 1000-et. A még élő manysi nyelv erősen veszélyeztetett, a legkritikusabb helyzetben lévő finnugor nyelvek egyike. A manysi a magyar legközelebbi nyelvrokona, így a nyelv tanulmányozása és életben tartása nem csak beszélőinek, hanem nekünk, a magyar nyelv beszélőinek is magától értetődő kötelességünk. Megfelelő lépések nélkül a ma már csak 938 beszélővel bíró északi nyelvjárás kihalásával, ugyanarra sorsa jutna, mint a többi 20. században még élt, de mára teljesen eltűnt manysi nyelvjárások: csak a gyűjtött forrásokból tudnánk őket tanulmányozni, egyben elveszítenék a legközelebbi láncszemet a nyelvrokonaink sorában.

1.1. A tavidai manysik

A tavidai manysi a hanti-manysi nyelvi távolodás fázisa után még szorosabb közelségben volt a többi vogul nyelvjárással a főbb manysi nyelvi jellegzetességek kialakulásának időszakában, de elég korán elszakadhattak nyelvi és fizikailag is a manysi nyelvet beszélők tömbjétől, és az Ob vidékétől délebbre található Tavda-folyó mentén telepedtek le. Az elszakadás jelei a nagyszámú archaizmus és az észak felől érkező komi jövevényszavak kis száma. Ahogy Munkácsi leírja, a 15. század folyamán altáji eredetű nyelvet beszélő tatárok telepedtek a lakóhelyükre, majd 1583-ban jelentek meg az oroszok is a Tavda vidékén. A letelepedettek nyelve nagy hatással volt a manysikéra, eleinte a szóátvétel határozta meg a nyelvi kontaktust, több szibériai tatár és kevesebb orosz szóátvétel után az idő múlásával az orosz kerekedett felül, egész odáig eljutva, hogy a 19. századra már erős kétnyelvűség feltételezhető, amely egy lépésre van a kódváltással tarkított 20. század eleji nyelvállapottól, és a tavidaiak 20. század közepi kitelepítésével és eloroszosodásával a nyelvjárás kihalásához eljutva. (Munkácsi 1896)

2. Tavidai manysi források

2.1. Reguly Antal gyűjtése

Az első jelentős manysi szöveganyagot Reguly Antal gyűjtötte 1843–44-ben, ám gyűjtésének jelentős részét a szigvai dialektus tette ki. Kutatóútja során feltételezhetően csak egyetlen tavidai éneket jegyezhetett fel, a „Kosmaki erdő énekét”. Forrást még nem sikerült fellelni, de amennyiben az sikerülne, és azonosíthatóan déli manysi szöveg lenne, úgy annak megfajtása akár külön kutatómunkát és tanulmányt érdemelne. (Munkácsi 1896)

2.2. Munkácsi Bernát gyűjtései

Munkácsi Bernát 1888–89-es gyűjtőkörútja során a manysi nyelvterületet teljesen bejárva szinte az összes nyelvjárásból gyűjtött, kiemelendő az északi manysi szövegeinek gazdagsága. Hazatérése után a gyűjtött anyag feldolgozásán munkálkodott, 1892–96 között adta ki a *Vogul Népköltési Gyűjtemény* négy kötetét, majd a kiegészítő köteteket, melyek a nyelvi és néprajzi magyarázatokat tartalmazzák. A harmadik és negyedik kötet magyarázókötetét – Munkácsi halála miatt – Kálmán Béla adta ki 1952-ben és 1963-ban. (Munkácsi–Kálmán 1952, 1963)

Munkácsi tavdai gyűjtései a *Vogul Népköltési Gyűjtemény* IV. kötetében lelhetők fel. Az általa gyűjtött anyag igen sokszínű, található benne mese, dal, találós kérdés és helynévrajzi leírás a Tavda vidékéről. A korpuszban fellelhető szövegek több különböző „alnyelvjárásból” származnak és műfajukat tekintve is változatosak, így egy jól körülhatárolható és elemzésre jól használható korpuszt biztosítva egyes jelenségek mélyebbre ható vizsgálatához.

4. (344-351) (uksál kumónət nájär-pou wánkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi	(Č) ¹
4. (351-356) (mišák-pū majt) A macskafiú meséje	(K)
4. (356-360) (tǎrǎŋ-pū majt) A medvefiú meséje	(K)
4. (360-366) (jǎrlǒ kītǎm āńčuk majt) A szegény (szibériai) száműzött meséje	(K)
4. (366-368) (jū-pūńšit jū-āwíńšit majt) A fi- és nőtestvér meséje	(K)
4. (369-371) (jǎrlǒ miškórək majt) A szegény ifjú meséje	(K)
4. (322-323) (čāńčí-ērú) A verébének	(K)
4. (401-404) (omáliš) Találós kérdések	(K/ Č)
4. (407-408) (ilpǎŋ tǒ) A Tavda-vidéki szent tó	(J)
4. (432-433) (tǎut) Tavda folyó vidékének helynevei	(n.a.)

2.3. Artturi Kannisto gyűjtései

A szövegek mennyiségét Artturi Kannisto is gyarapította 1901 és 1906 közötti szibériai tanulmányútjával. *Vogul* szövegei 1951 és 1963 között jelentek meg, bennük főként északi, keleti és kis hányadában nyugati és déli manysi szövegekkel. (Kannisto 1951, 1955, 1956, 1958, 1959, 1963)

Artturi Kannisto 1903-4 közötti tavdai gyűjtései - melyek a *Wogulische Volksdichtung* köteteiben elszórtan kaptak helyet - legfőképp elbeszélő típusú mesei anyagok. A műfaji egyhangúság ellenére a korpusz kiemelkedően nagy mennyiségű és változatos nyelvezetében, és ugyancsak több „alnyelvjárásból” származnak:

¹ Gyűjtések helyei: Č – Csandiri (Чандиры); K – Kuzajeva (Кузьева); J – Janicskova (Янычкова); Š – Sajtanszkaja (Шайтанский)

1.41 (127-130) (jikwānāt āncūk ālst. űk pūwān...)	A fukar öregember vendégszerető fiának meséje	(Š) ²
1.52 (157-158) (mískärk űt ājün wāts. tō...)	A fiú akinek, megkegyelmezett az ördög	(J)
1.53.A (160,162) (kiť jūpūncēt šalkān rōtst. űk jūwipū...)	A két testvér és a pórul járt ördög meséje	(J)
1.53.B (161,163) (kiť jūpūncēt šalkān rōtst. űk jūwipū...)	A két testvér és a pórul járt ördög meséje	(J)
1.112 (322) (mānjūtēj jūkānāt āncūk! wājōj potkāl...)	Áldozati ima vadászat előtt	(J)
1.113 (322-323) (kotāi tārēm, rük māin, ālōn...)	Ima az öreg istenségekhez	(Š)
2.1 (3) (sāwlōjpāwlt ājālt jāpsēj āls. ēwīpūwī...)	Kusuk falu meséje	(J)
3.16 (154-174) (ālst, kojāst jūkānāt āncūk. kōrēm...)	A fejedelemtől és a rézember meséje	(J)
3.17 (174-182) (ālst jikwānāt āncūk. āūpūwān ikām...)	Pokatikorocho meséje	(Š)
3.18 (182-189) (wētā āls. pūwī ikām. űk...)	A három Jancsi meséje	(Š)
3.19 (190-195) (kom tūsnā miñās, pāts tūwīn...)	A rénvadász és a csodák meséje	(J)
3.20 (195-198) (jūkānāt āncūk ālst, kojāst. pōwān...)	Az árva fiú és a róka meséje	(Š /Č)
3.21 (198-201) (jūkānāt āncūk ālst, kojāst. āwān...)	Az apa és mostohaanya két lánya	(Š /Č)
4.44 (395-396) (šiməl wār pākt, pāj wār pākt...)	Medveének Sajtanszkajából	(Š)
4.45 (396-397) (oj wailānt, oj wailānt. šimāl...)	Medveének Janicskovából	(J/K)
6.24 (89-90) (jowtōnjēlōj pēūm kūntilūps pəl tilūps...)	Ének Csandiriból	(Č)
6.48 (129-130) (āls jūkānāt āncūk, āwān āls...)	Kérdezz-felelek	(Č)
6.65 (186) (wār pākt sūlīšān kārātātāktāl...)	Két tavadai találós kérdés	(J)
6.80 (202) (wātpū, wātpū, jīlkālōn! sākrāi, sākrāi...)	Varázsige	(J)

3. A tárgy tipológiai jellemzői a világ nyelveiben

A tárgy a világ nyelveiben nagyjából egységesen meghatározható azzal a definícióval, hogy az adott mondatban az a tárgy, amire a cselekvés irányul. Például az indoeurópai nyelvekben jelenlévő indirekt és direkt tárgy fogalma megegyeztethető a finnugor nyelvészetben használt részeshatározóval (akihez kerül a cselekvés eredménye) és tárggyal (akire irányul a cselekvés). Ezután az általam használt tárgy fogalmát erre a szűkebb kategóriára vonatkoztatom, és direkt tárgyként utalok rá (rövidítve DO). A címzett (addressee) a továbbiakban indirekt tárgyként szerepel (rövidítve IO). (Givón 1984)

Ettől eltérő fogalom a logikai tárgy, mely nem szintaktikai, hanem sokkal inkább szemantikai-pragmatikai síkon határozható meg, mely szerint: minden olyan, az adott nyelv szabályai szerint a direkt tárgytól eltérő argumentumcsoportba sorolandó elem, amely jelöltsége alapján mondat és szöveg szintű összefüggéseket figyelembe véve „tárgyként” viselkedik - akire a cselekvés irányul - logikai tárgyként fogható fel. (Skribnik 2001)

A világ nyelvei számos típusba sorolhatóak a tárgy viselkedését és jelölését figyelembe véve. A két legnagyobb a nominatív-akkuzatív és az ergatív-abszolútív nyelvek csoportja. Az előbbiek közé tartozik az uráli, altáji és indoeurópai nyelvek nagy része, míg az utóbbiba kisebb nyelvcsaládok nyelvei, például a baszk és kaukázusi nyelvek.

² Gyűjtések helyei: Č – Csandiri (Чандиры); K – Kuzajeva (Кузьева); J – Janicskova (Янычкова); Š – Sajtanszkaja (Шайтанский)

$S_{u,a}$	intranszítív ige	
A	transzítív ige	O
$S = A \neq O$ $S = O \neq A$ $S \neq A \neq O$		
nominatív nyelvek ergatív nyelvek triadikus nyelvek		

Tipológiaiilag a legjellemzőbb a nominatív-akkuzatív nyelvekre a tárgynak az alanytól eltérő módon, akár morfológiaiilag (például affixumokkal), akár szintaktikailag (például szórenddel) történő jelölése.

3.1. A tárgy jelölése az uráli nyelvekben

Az uráli nyelvek nominatív-akkuzatív nyelvek, kivétel egy-két hanti nyelvjárás³, melyekben a tárgyat ergatív-abszolútív szerkezetekkel is ki lehet fejezni. Az ugor nyelvek ennek megfelelően a nominatív csoportba tartoznak. A transzítív és intranszítív igék alanya ugyanazon esettel nominatívuszban áll, míg a transzítív igék tárgy tér el ettől, amely lehet morfológiaiilag, például szuffixumokkal, vagy szintaktikailag, szórenddel jelölt.

Az uráli alapnyelvre feltételezhető az $-m$ szuffixum mint különálló grammatikai esetrag, az akkuzatívusz jele. Az alapnyelvre vonatkoztatva azonban nem minden tárgy állhatott tárgyraggal, feltételezhető, hogy a tárgy határozottsága szabta meg, melyik esettel állt. Amennyiben határozatlan volt, akkor a szórend dönthette el, azaz először állt az argumentumok közül az alany, majd azt követve a tárgy. Az alapnyelvi szórend SOV (alany-tárgy-ige) lehetett. Ez a szórend a legmeghatározóbb az uráli nyelvcsalád nyelveiben, valamint az ebből származtatható SVO szórend is. (Bereczki 2003, Kálmán 1963)

A tárgy jelölésének kettőssége, tehát az alany-tárgy alaki egybeesése és a külön grammatikai eset használta jellemző a mai nyelvekre is. Az eredeti $-m$ akkuzatívusz rag a balti-finn nyelvek körében a szóvégi $m > n$ (egyes lapp nyelvekben $m > v$) változás tendenciájának megfelelően átalakult. A permi nyelvek körében kevésbé mutatható ki az $*-m$ megléte, csak hatása feltételezhető a szóvégi magánhangzók lekopásának meggátolásában. Az ugor nyelveken belül a magyarban és a hanti egyes nyelvjárásaiban a feltételezhetően PFU $*-t$ ősi tárgyrag vette át a helyét, elődjének szerepét megőrizve. (Bereczki 2003)

³ Sipőcz (2008): „Ergatív vonásokat mutat az uráli nyelvek között a keleti hanti. Ebben a nyelvjárásban a transzítív ige többnyire tudatos (azaz szándékos, akaratlagos) alanya (másképpen az ÁGENS) esetraggal jelölt, a cselekvés tárgya (másképpen a PÁCIENS) pedig az intranszítív ige alanyához hasonlóan jelöletlen marad.”

3.2. A tárgy jelölése a manyi nyelvjárásokban

3.2.1. A tárgy jelölésének alakulása diakrón szempontból

Az uráli alapnyelvi *-m akkuzatívusz azokban a nyelvjárásokban, amelyekben megmaradt, ott megtartotta a határozott tárgy, míg a nominatív-akkuzatív a határozatlan tárgy jelölésének funkcióját. A feltételezett SOV szórend, mely fenntartotta a szintaktikai jelöltség lehetőségét, mindegyik dialektusra jellemző. Az ige a szubjektumra utaló szuffixum mellett megjelent a feltételezetten objektumra vagy másodlagos topikra utaló elem, ezzel létrejött egy második igeragozási paradigma, a determinált konjugáció. A határozott (tárgyas) igeragozás lehetővé tette, hogy a tárgy mellett az ige is utaljon a tárgy determináltságára, mellyel már lehetővé vált, hogy egyes argumentumok elhagyásával maga az ige is elegendő információt hordozzon a törölt mondatrészekről. A szigorúan kötött szórend miatt az összes nyelvjárás mutatja a legjellemzőbb mondat típusokat, melyek közül az instrumentális ditranzitív szerkezetek minden nyelvjárásban megtalálhatóak, ezen felül egyes hanti nyelvjárásokban és a magyar nyelvben is vannak megfeleltethető szerkezetek. Feltételezhető, hogy az azonos nyelvi eszköztár miatt alakulhatott ki az instrumentális kvázi „tárgyjelölői” használata az ugor nyelvek körében, ha nem is genetikailag közös eredetűek, de areális kapcsolatok révén hasonló irányt vett fejlődésük.

3.2.2. A tárgyjelölés szinkrón állapotainak összehasonlítása

Szinkrón összehasonlítás alatt a nyelvjárások legutolsó vizsgált állapotait vetem össze, tehát a még élő északi dialektus aktuális állapota, a nyugati, keleti és déli esetében a legutolsó 20. századi gyűjtésekkel kerül összehasonlításra. Az alábbi táblázatban szerepelnek a dialektusok a háromféle tárgyjelölés alapján vizsgálva:

	Északi				Nyugati				Keleti				Déli			
	So ⁴	Si	Ob	UL	ML	LL	Va	Pe	UK	MK	LK	Ju	Ča	Ku	Ja	Ša
Obj-Nom	+				+				+				+			
	(Ø)				(Ø)				(Ø)				(Ø)			
Obj-Acc	-				+			-	+				+			
					(-m; -ma)				(-m)				(-m; -mi; -me)			
Obj-Instr	+				+				+				+			
	(-l)				(-l)				(-l; -təl)				(-l)			

⁴ So – szoszvai; Si – szigvai; Ob – obi; UL – alsó-lozvai; ML – közép-lozvai; LL – alsó-lozvai; Va – vagilszki; Pe – pelimi; UK – felső-kondai; MK – közép-kondai; LK – alsó-kondai; Ju – jukondai; Ča – csandiri; Ku – kuzajevai; Ja – janicskovai; Ša – sajanszkajai

A manysi nyelvjárások közül az északi és pelimi nyelvjárásokat kivéve az összes többi megőrizte a nominatívusszal és a külön *-m* szuffixummal jelölt tárgy jelölést is. Az északi (szigvai, szoszvai, obi) manysi változatokban nincs meg a külön tárgyrág, az alany és tárgy alakilag egybeesik, a mondat jelentését, és az elem szintaktikai szerepét a szigorú SOV szórend adja meg, mely mindig érvényesül. Kétértelműség csak abban az esetben áll elő, ha a szubjektum és objektum is harmadik személyű, ekkor a kontextus határozza meg a jelentést. Argumentum-törlés csak abban az esetben történhet, ha a közlés során egyértelműsödött a predikátum referencialitása, és a törölt argumentumokra az igei megjelenő determinált ragozás anaforikus használata utal:

- (1a) So *χum* *uj* *al-əs-te*⁵
 férfi.Nom medve.Nom öl-Pst-DetSg.3Sg
 'A férfi megölte a medvét.'
- (1b) So [*χum*] *uj* *al-əs-te*
 [férfi.Nom] medve.Nom öl- Pst-DetSg.3Sg
 '[A férfi] megölte a medvét. / A medve megölte [a férfit].' (kontextusfüggő)
- (1c) So *χum* [*uj*] *al-əs-te*
 férfi.Nom [medve.Nom] öl-Pst-DetSg.3Sg
 'A férfi megölte [a medvét]. / A férfit megölte [a medve].' (kontextusfüggő)

A többi manysi nyelvjárásban megtalálható a nominatívusszal jelölt – a későbbiekben – nominatív-akkuzatívusz eset, valamint a külön szuffixummal jelölt akkuzatívusz, és ditranzitív szerkezetek esetén az instrumentálisszal jelölt logikai tárgy is.

3.3. Eddigi eredmények a tárgy kutatásában

Az uralisztikában messzemenően kutatott a tárgyjelölés jelensége, de annak vizsgálata csak a megfelelő mennyiségű gyűjtött anyaggal rendelkező nyelvek esetében történt meg. A tárgyjelölés eddigi vizsgálatai mind a morfológia és szemantika felől közelítették meg a jelenséget, és nem fektettek megfelelő hangsúlyt a szintaxis és pragmatika fontosságára, mivel annak tényleges feltárásához anyanyelvi készségek szükségesek. Holt nyelvek esetében így

⁵ általam megalkotott példamondatok

nehéz valós és jól alátámasztott szabályszerűségeket megállapítani, a tárgyjelölés rendszerének feltárásához viszont elengedhetetlen ezeknek a szempontoknak a figyelembevétele.

Honti László (1969, 1996), Lavotha Ödön (1983) és E. I. Rombandeeva (1979) kutatásai alapművek a tárggyal való foglalkozás megkezdéséhez. Részletesen tárgyalják jelölését mind a névszón, mind az ígén, nagy hangsúlyt fektetve a kategorizálásra. A rendszer, amit ők vélnek felfedezni, főként a határozottságot veszi a jelölés alapjául. Rendszerezésükben megjelenik az élő-élettelen elkülönülés, valamint a topik és fókusz is felmerül, igaz, más terminológiával leírva. Az általuk fellelt tendenciák alapján a tárgyjelölés mikéntje megegyezik a fentebb tárgyalt ősi tárgyjelöléssel, tehát az –m akkuzatívusz csak határozott tárgyon jelenik meg, minden más esetben nominatívuszban áll a névszó.

Honti (1986) már felveti és Romandeeva (1973, 1979) leírásaiban is igazolást talál arra a feltevésére, hogy a választott szerkezet és jelölés ezen túl függhetett a közlő mondanivalójának szándékától is. A közlés szempontjából fontos mondatrész máshogy jelölődhet, és más mondatszerkezetet indukálhat, mint a kevésbé hangsúlyozni kívánt mondatelem. Ez már utalás a későbbi kutatások alapjául szolgáló új szempont, a pragmatikai hatások előtérbe helyezése felé. A tárgy említett élő-élettelen jelentésbeli vizsgálatának szempontjából történő szétválasztása pedig előrevetíti a hierarchiák bevonását az elemzési szempontok közé.

4. A tárgy a tavdai manysiban

A Honti (1969) által vázolt tendenciák, és saját megjegyzéseim szerint egy rövid összefoglalás az eddigi és az új eredmények ütköztetése alapján. A következőkben a Honti által felismert szabályszerűségeket mutatom be vázlatosan, majd az alábbiakban az általam hozzáfűzött pár megjegyzés foglal helyet (példák és hivatkozott szerkezetek a 6.2. pontban).

1. a tárgy állhat nominatívuszban és akkuzatívusz esetraggal is, de instrumentálisz szuffixummal nem. A tárgy lehet „főnévi funkciójú névmás (kivéve a nem személyes névmásokat)”, a személyes névmás akkuzatívuszi alakja, és főnévi igenév.

Itt megjegyzendő, hogy az infinitívuszi mondatrész tárgyként való kezelése nem a legcélszerűbb, sokkal inkább a predikátum részének tekintendő, és külön tagmondatként értelmezendő (mellékmondatot tömörítő szerkezet) lenne. Fontos tényező viszont, hogy a főnévi igenevek mellett álló főige gyakran segédigei funkciójú. Ilyenek a *tud*, *akar*, *szerez*, *mond*, *hív* stb. jelentésű igék, melyek ilyen esetben felvehetik a determinált igeragokat is. Emiatt csak

mélyebb szintaktikai vizsgálatokkal lehetne ténylegesen megállapítani a mondatbeli elemek pontos hierarchiáját és szerkezetét. (lásd 6.2. pontban)

2. a határozatlan tárgy mindig jelöletlen, és az ige indeterminált.

3. a határozott tárgy lehet jelölt és jelöletlen is, a kijelentő módú ige többnyire determinált ragozással áll, és az ige nem utal következetesen a tárgy grammatikai számára.

Véleményem szerint a grammatikai számra való utalás mindig helyesen történt, amennyiben az adatközlők egyéni nyelvhasználatát vizsgáljuk. Peter Sherwood (1996) a tárgyjelölés változásának felgyorsulását a nyelv közelgő kihalásával magyarázza, miszerint a paradigmák egyszerűsödéséből eredően láncreakció szerűen új jelenségek bukkannak fel, például a grammatikai egyeztetés hiánya, a megváltozott szórend, és a tárgyjelölés önkényessége minden egyéni nyelvhasználó beszédében. A korpusz vizsgálata alapján ténylegesen nagyobb különbség fedezhető fel Munkácsi és Kannisto gyűjtései között, mint ahogy azt 15 évnyi időkülönbségnél várnánk, a paradigma alakjában valóban változik, de funkciójában nagyjából változatlan marad.

4. felszólító módban határozott és határozatlan tárgy mellett is indeterminált igeragozás használatos, annak ellenére, hogy a determinált paradigma is létezik.

Sokkal inkább feltételezhető, hogy a determinált imperatív paradigma analogikusan az indikatív mintájára létrehozható volt, Munkácsi le is jegyzi, de a korpuszban nem található determinált felszólító módú ige, mivel az vagy már, vagy még nem volt használatos. Megléte betudható annak is, hogy az ugyancsak felszólításra használt jövő idejű indikatív determinált alakokat külön felszólító módnak érezhették a beszélők, és Munkácsi (1896) grammatikai vázlatának lejegyzésekor a közlő a felszólításra is használatos jövő idejű alakokat a felszólító mód megfelelő helyeire is alkalmazta (lásd 4.2.2.2. pontban).

5. a mellékmondatokban szereplő feltételes módú igealakok nem képesek utalni a tárgy határozottságára.

Ezzel Honti a feltételes mellékmondatot tömörítő – *ka/kä* kondicionális gerundiumra utalhatott, ami ténylegesen egy nem-finit szerkezet, és nem jelöli a tárgy határozottságát, de megteszi azt helyette a függő tárgyon megjelenő személyrag vagy akkuzatívusz tárgyrag, így annak determináltságára következtetni lehet. (lásd 6.2. pontban)

6. a determinált tárgy elmaradhat, ha az már említve volt, ekkor határozottságát a determinált ige jelöli.

Ezzel utal Honti arra, hogy a tárgy már topikalizálva lett, tehát új közlésként már szerepelt a szövegben, és specifikussága miatt az objektum törlése esetén is egyértelmű a determinált ige anaforikus használata. (lásd 4.2.2.2.2. és 5.1.1. pontokban)

4.1. A tárgy morfológiai jellemzése a tavdai manysiban

4.1.1. Nominatívusz esetű tárgy

A nominatívusz esetben álló tárgy minden esetben névszó vagy igenev (melynek lehetnek bővítményei is). A tavdai manysi lexikon a ragozás szempontjából két nagy részre bontható: 1. névszók és nem-finit szerkezetek, vagy más névvel igenevek valamint 2. finit elemek, mely az igéket foglalja magába. Az első csoport névszói ragokat, így esetragokat vehet fel, míg a második csoport csak igei ragokat vehet fel. Az első csoport nagyrészt bármelyik tagja potenciális objektum. A névszók minden esetben állhatnak tárgyként a mondatban, míg a határozószók és igeneves szerkezetek egy része is felfogható nominatívusz esetben álló tárgynak, például:

Határozószós szerkezet

- (2) TČ *nöu tänánmi kōrám kátəl kārāúlāt-ən!*⁶
 te.Nom öt.Acc három nap.Nom őriz-Imp.2Sg
 'Te öt három napot őrizd!'

Tárgyas igeneves szerkezet:

- (3) TČ *āńšuk jänú powím kītántil* ⁷
 öregember.Nom nagy fiú-3Sg-Acc küld-Prs-DetSg.3S
 čālkán kārāúlāt-urj
 répa-Acc/Nom őriz-Inf
 'Az öregember a nagyfiát küldi répát őrizni.'

4.1.2. Akkuzatívusz esetragos tárgy

Az *-m* tárgyrag grammatikai esetrag, de megjelenése nem feltétel. A tavdai vogulban érvényes magánhangzó-harmóniában részt véve két alakja van: palatális magánhangzórendű

⁶ 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-pou wánkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

⁷ 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-pou wánkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

szavakhoz kapcsolódó *–mi* és velárisokhoz kapcsolódó *–mę*. A korpuszban feltűnnek emellett *–mä*, *–mā* allomorfok, melyek ugyanolyan szabályok alapján illeszkednek a szótőhöz. A szuffixum nem idéz elő tövéghangzó-váltakozást, egyszerűen a nominatívuszi alakhoz kapcsolódik. Amennyiben a tárgyragot személyrag előzi meg, úgy minden esetben a rövid *–m* alakkal áll.

4.1.3. Instrumentálisz esetragos tárgy

Az *–l* eszköz-társhatározó rag határozói esetrag, a ditranzitív tárgyas szerkezetek logikai tárgya, mely mellett a mondatban szerepelhet egy direkt tárgy (a recipiens/beneficiens/addressee). A tavadiban – hasonlóan a többi dialektushoz – a rövid *–l* instrumentálisz szuffixum található meg, de feltételezhető a keleti nyelvjárásban meglévő testesebb *–tal* rag egykori megléte is. A gyűjtött anyagban egyetlen lehetséges előfordulása a *wəŋərtəl* 'harapófogóval' lehetne, ahol a *–tal* akár felbontható a többesszám *–t* ragjára és a tényleges *–l* eszköz-társhatározó esetragra is. A szuffixum a *tő* váltakozását idézi elő:

tövégi hang: *o, u, ö, ü > k; o, u, ö, ü > Vw; ɲ > ŋk*

pl.: *kalú* 'kötél' > *kalkəl* 'kötéllel'

süŋ 'ék' > *süŋkəl* 'ékkel'

tő utolsó szótagja: *szonoráns/explozív + svá + explozív/szonoráns > svá kiesik*

pl.: *kōram* 'három' > *kōrməl* 'kötéllel'

4.2. A tárgy szintaktikai jellemzése a tavadai manysiban

A tavadai manysi megőrizte a feltételezett uráli alapnyelvi SOV, azaz alany–tárgy–ige szórendet, de a gyűjtésekből kitűnik az ettől eltérő szórendek nagy száma is. A második leggyakoribb az SVO (VO) szórend, ahol is a szubjektum marad a mondatfőn, a predikátum pedig beékelődik az objektum elé. Sherwood (1996) ezt a szórendi enyhülést vizsgálta, és arra jutott, hogy a korábbi keletkezett Munkácsi szövegekben az SOV szórend van túlsúlyban a tárgyjelölésben, míg a későbbi Kannisto szövegekben még az SOV az uralkodó, de már a mondatok negyedében a SVO szórend is előfordul. Ez a hirtelen jött nagy változás betudható több nyelvi tényező hatásának, egyrészt az egyre kevesebb beszélő egyre önkényesebben alkalmazza a kihalóban lévő nyelv szabályait, ezzel nagyban eltérő idiolektusokat létrehozva;

másrészt a környező szibériai tatár és orosz népekbe beolvadva, azok nyelve hathatott a tavraira ilyen mértékben.

4.2.1. Az alany és tárgy kapcsolata

A fentebb említett változásoktól független szintaktikai szabály maradt, hogy ha szerepel a mondatban szubjektum, az mindig megelőzi a tárgyat és igét, míg a tárgy az ige mindkét oldalán állhatott. Az alany amennyiben specifikus volt és topikalizált, úgy az elsődleges topik mindig a szubjektum volt a mondatban. A tárgy topikalizálásával az másodlagos topik szerephez jutott, ebben az esetben általában SOV szórenddel az alany és tárgy a mondatkezdeten foglalt helyet. Valamilyen szinten ezekre próbál utalni Rombandeeva (1973, 1979) az északi nyelvjárást elemelve. Szerinte a különböző tárgyas szerkezetek az egyes mondatrészek hangsúlyozását teszik lehetővé. A szerkezetek jelentésében és a beszélő szándéka szerint kiemelt mondatrész esetében egyszerűen csak „hangsúlyról” beszél, és szintaktikai elemzéseiben nem különíti el a fókusz és topik kategóriákat.

4.2.2. Az állítmány és tárgy kapcsolata

4.2.2.1. Transzitivitás

A tavadai manysi az uráli nyelvekre jellemzően nominatív-akkuzatív nyelv, tehát az intranszitiv és tranzitiv ige alanya is egyaránt nominatívus esetben áll, ezzel szemben a tranzitiv ige tárgyával, mely tárgyesetbe kerül, amely az adott nyelv szabályai szerint jelölődik, például a tavadai vogul esetében vagy a szórenddel, vagy akkuzatívus raggal. (Sipőcz 2008, Honti 1969, 1975) A tavadai dialektusban a világ nyelveire jellemzően a transzitivitás szempontjából elkülöníthetők intranszitiv, monotranszitiv és ditranszitiv igeik csoportja, melyek metszhetik egymást. Ezentúl a világ nyelvei csoportosíthatóak aszerint is, hogy az argumentumok jelölése mikor történik ugyanolyan módon a transzitivitás különböző fokain, azaz megkülönbözteti-e az azonos mondatrészeket más-más tranzitiv szerkezetben. Sipőcz (2011) és Malchukov (2007) nyomán a tavadai manysi két csoportba is tartozhat, melyek az indirekt és szekundatív típusok. A déli vogul esetében ez a kettősség az akkuzatív és instrumentális szerkezetek megléte miatt áll fenn:

Indirekt:

- (4) a) *äm näün(mi) ånlát-l-ēlēm*
én.Nom te.Acc néz-Prs-DetSg.1Sg
'én nézlek téged'
- b) *äm näün söp māj-änt-ēm*
én.Nom te.Dat/Lat ing-Acc/Nom ad-Prs-Indet.1Sg
'én (egy) inget adok neked'
- c) *äm näün söp- mi māj-änt-ēm*⁸
én.Nom te.Dat/Lat ing-Acc ad-Prs-Indet.1Sg
'én az inget adom neked'

Szekundatív:

- (5) a) *äm näün(mi) ånlát-l-ēlēm*
én.Nom te.Acc néz-Prs-DetSg.1Sg
'én téged nézlek'
- b) *äm näün(mi) söp-əl māj-änt-īlēm*
én.Nom te.Acc ing-Acc/Instr ad-Prs-DetSg.1Sg
'én inget adok neked' [én inggel adlak téged]

Tehát a monotranzitív és ditranzitív igék argumentumainak jelölésében jelentkező egyezések és eltérések alapján az 1. indirekt csoportba tartozó nyelvekben a monotranzitív ige páciense ugyanabban a mondatszintű pozícióban jelenik meg, mint a ditranzitív igék téma argumentuma. 2. a szekundatív csoport nyelveiben a monotranzitív ige páciense ugyanabban a pozícióban jelenik meg mint a ditranzitív ige recipiens argumentuma.

4.2.2.2. Igén megjelenő tárgyra utaló elem

Az alapnyelvre feltételezett egyetlen igeragozási paradigma több uráli nyelvben bővült, mégpedig az ige eleinte nem hordozhatott alanyra utaló elemet sem, tehát minden számban és személyben ugyanazzal az alakkal állhatott, majd még szintén az alapnyelv idejében vélhetően már kialakult az alanyra utaló konjugáció (Bereczki 2003). Feltételezhetően egy topikismétlő partikula klitizálódhatott, majd az igére ragadva alanyra utaló igei szuffixumként grammatikalizálódott, ezzel kialakítva a konjugációt. A kezdeti paradigma a tárgy szempontjából magába foglalta az indereminált és determinált ragozást, valamint a reflexív-mediális igék

⁸ általam megalkotott példamondatok

esetében is ez a ragsor volt használatos. Ugyanez a folyamat zajlott le a másodlagos topikkal is melynek partikulája ugyancsak az ige szilárdult meg, ezzel létrehozva a különálló determinált paradigmát. (Givón 1976, É. Kiss 2011)

Az első folyamat minden uráli nyelvben lezajlott, míg a második, a tárgyas ragozás kialakulásának a folyamata már az alapnyelv idején megindulhatott, de már a nyelvek külön életében alakult ki. A rendszerek teljessége különböző fokokat mutat aszerint, hogy a tárgyra utalás számban és személyben mennyire kiterjedt (a magyar kevésbé kiterjedt (harmadik és bizonyos mértékben második személyre lehetséges utalás), a szamojéd és obi-ugor nyelvek kiterjedtek számjelölésben, mordvin nyelvjárások mutatják a legteljesebb determinált konjugációs paradigmát számban és személyben is). (Körtvély 2008, Havas 2005)

Egyes nyelveknél feltételezhető, hogy három igeragozási paradigma is kialakult: reflexív-mediális, indeterminált és determinált. (É. Kiss 2011) A magyarban is meglehetett ez a tagolás, de a csoportok összemosódtak, ma már csak az ikes ragozás őrzi a reflex-mediális csoport külön létét. Egyes balti-finn nyelvekben még mindig élő paradigma, de a rendszer általában véve hiányos, nem fejlődhetett ki, vagy már végső stádiumban van a többi csoportba való beolvadása előtt. (Körtvély 2008)

4.2.2.2.1. Indeterminált ragozás

A tavidai manysiban a reflexív-mediális és indeterminált konjugáció nem válik külön, reflexív vagy mediális igeik szemantikailag elkülöníthetők valenciájuk alapján, mivel nem lehet indirekt vagy direkt tárgy argumentumuk. A reflexivitás nem csak szemantikai síkon figyelhető meg, de külön reflexív derivatív szuffixum szegmentálható az ige, mely így intranszítív válik.

A leggyakoribb szinkrón állapotában produktív reflexív derivatív képző a *-kt* szuffixum volt, mely tranzitív igeikből képzett intranszítív, reflexív vagy mediális igeiket. Másrészt a passzívum szolgál a medialitás kifejezésére, mikor is másodlagos topik nem lévén a passzív predikátum minden esetben indeterminált ragozással áll.

ALANYI RAGOZÁS (-)										
INDET										
		Múlt idő (- s -)			Jelen idő (- nt / l -)				Jövő idő (-)	
		PST			PRS				FUT	
Szám	Személy	Veláris	Palatális	Kötőhang nélkül	Egytagú tö		Többtagú tö		Egytagú és többtagú tö	
					Veláris	Palatális	Veláris	Palatális	Veláris	Palatális
Sg	1.	as əm	äs əm	s əm	ant em	änt em	l em	l em	ēm	ēm
	2.	as ən	äs ən	s ən	ant en	änt en	l en	l en	ēn	ēn
	3.	as	äs	s	ant	änt	ål	äl	ə	i
Pl	1.	as ū	äs ū	s ū	ant eu	änt eu	ål eu	äl iu	eu	iu
	2.	as nə	äs nə	s ənə	ant en	änt en	ål en	äl in	en	in
	3.	as t	äs t	s t	ant et	änt et	l et	l et	ēt	ēt

4.2.2.2.2. Determinált ragozás

A manysi nyelvjárásokban kialakult determinált igeragozási paradigmák ugyanazokból az elemekből építkezve alakultak ki. Az északi manysiban is megtalálható például a tárgyra utaló *-t-* és *-l-* elemek. A *-t-* valószínűsíthetően a PUg **ti* mutató névmás grammatikalizálódott nyoma, mely először csak egyes szám harmadik személyben jelenhetett meg és onnan terjedt szét az igeragozásban, új paradigmát létrehozva. (Kulonen 1999, Berecki 2003, É. Kiss 2011) A tavdaiban a múlt idejű determinált rendszer őrzi ennek a nyomát. A másik elem az *-l-*, amely a jelen és jövőidejű ragozási sorban őrződött meg. A két elem együttesen található meg az egy tárgyra utaló múlt idejű egyes szám harmadik személyben *-til* alakban. Ez a testesebb alak már Munkácsi anyagában is váltakozik az ugyanezzel a funkcióval bíró kevésbé testes *-t* igei szuffixummal. Kannistonál már csak elvétve fordul elő a vélhetően eredetibb *-til*, helyét a *-t* vette át, ezzel megszüntetve a kétszeres tárgyra utaló jelölés, de egybeesést eredményezve a kijelentő módú múlt idejű többes szám harmadik személyű alakkal. A magánhangzó-harmóniának megfelelően a „kötőhangok” palatális hangrendű szó esetén *i* és veláris esetén *e* hangok lehetnek.

EGY TÁRGYRA UTAL (- l -) DET.SG								
Szám	Személy	Múlt idő (Sg)			Jelen idő (Sg)		Jövő idő(Sg)	
		Veláris	Palatális	Kötőhang nélkül	Egytagú palatális	Többtagú palatális	Veláris	Palatális
Sg	1.	ást əm	ást əm	st əm	änt l əm	äll əm	ól əm	íl əm
	2.	ást ən	ást ən	st ən	änt l ən	äll ən	ól ən	íl ən
	3.	ást (il)	ást (il)	st (əl)	änt il	äl il	ól	il
Pl	1.	ást ū	ást ū	st ū	änt l ū		ól ū	íl ū
	2.	ást nə	ást nə	st ənə	änt əl ne		ól nə	íl nə
	3.	ást ən	ást ən	st ən	änt(i)l en		il ăn	íl ăn

A több tárgyra utalás esetén *-an/än* elem toldódik be a már meglévő *-l* vagy *-t* után, mely ugyancsak megtalálható a többi dialektusban is. A déli manysiban viszont a több tárgyra utaló elem nem törli az egyre utalót, hanem azzal összekapcsolódva alkotja a pluralitásra referálás mozzanatát. Az így keletkező igei szuffixumok elemei könnyen szegmentálhatóak, de elemzés szempontjából célszerűbb az alanyra és tárgyra utaló elemeket együtt egy szuffixumnak tekinteni.

TÖBB TÁRGYRA UTAL (- tăn / lăn-) DET.PL			
Szám	Személy	Múlt idő (Pl)	Jelen és jövő idő (Pl)
Sg	1.	ás t ăn əm	íl ăn əm
	2.	ás t ăn ən	íl ăn ən
	3.	ás t ăn i	íl ăn i
Pl	1.	ás t ăn ū	íl ăn ū
	2.	ás t ăn nə	íl ăn nə
	3.	ás t ăn	íl ăn

Feltételes módban is kiterjedt a determinált paradigma, és a korpusz alapján gyakran állt determinált ragozással a kondicionális módú ige. Ugyanez nem mondható el az imperatív paradigmáról. Mint ahogy említettem a 4. pontban, a korpuszban egyetlen determinált felszólító módú ige sem található, ami nem zárja ki a létezését, ahogy az Munkácsi nyelvtani vázlata is mutatja. A határozott ragozású alakokat összevetve a jövő idejű tárgyra utaló igei alakokkal,

akkor azt fedezzük fel, hogy azok megegyeznek a két módban. Valószínűleg az óhajtó, felszólító értelemben is használt jövő idejű alakokat helyettesítették be az imperatív ragozási sorba (lásd 4. pontban).

JELEN IDEJŰ FELTÉTELES ÉS FELSZÓLÍTÓ MÓD (- n -) COND – (-) IMP									
		INDET		DET.SG		DET.PL		PASS	
		COND	IMP	COND	IMP	COND	IMP	COND	IMP
Sg	1	n ěm		n íləm		n íl äñ əm		n eu m	(uss) uŋk əm
	2	n ěn	ən	n ílən	ilən (ua. FutIndDet2Sg)	n íl äñ ən	íl äñ ən	n eu n	(uss) uŋkw ən
	3	n i	(uss) i/ə	n íl	(uss) il (ua. FutIndDet3Sg)	n íl äñ i		n eu	(uss) uŋk i
Pl	1	n iu		n íl ũ		n íl äñ ũ		n ew ũ	(uss) uŋk ũ
	2	n in	in	n ílnə	ilän (ua. FutIndDet2Pl)	n íl äñ nə	íl äñ nə	n ew ənə	(uss) uŋk ənə
	3	n ět	(uss) ět	n ílän	(uss) ilän (ua. FutIndDet3Pl)	n íl äñ		n ew ət	(uss) uŋkw ət

Munkácsi grammatikai táblázataiban szerepel a passzív kondicionális és imperatív, viszont ezekre sem található példa a gyűjtött anyagban, de amennyiben léteztek, úgy ezek az igék a passzívum miatt csakis indeterminált ragozással állhattak.

4.2.2.3. Passzívum

A passzívumban is fennáll a szerkezeti kettősség, az akkuzatív és instrumentális szerkezetek is átalakíthatóak passzív mondattá. A tavadai passzívum célja a direkt és indirekt tárgy szubjektummá emelése, ezzel elsődleges topikká előremozgatva a szintaktikai hierarchiában:

Aktív:

- (6) TK *tārāṅ-pū* [kul-kār ju-tōs] *äsrāil* **pöṅ-āni** *päst-āl*
medvefiú.Nom sárkány fej-Pl.3Sg-**Acc/Nom** fejsze-Instr
*tārāk šöur-l-əs-tāni*⁹
ketté vág-Freq-Pst-DetPl.3Sg
'a medvefiú [...] a sárkány fejeit fejszével kettévágta'

Passzív:

- (7) TK *äsrāil níl* **pöṅi** *mišák-pūné* *íl- šöur-l-ú-s*
sárkány négy fej-3Sg-**Nom** macsakfiú-Dat/Lat le vág-Freq-Pass-
*tārāk šöur-l-əs-tāni*¹⁰
ketté vág-Freq-Pst-DetPl.3Sg
'a medvefiú [...] a sárkány fejeit fejszével kettévágta'

A passzívum vizsgálatában Lavotha (1958) messzemenő megállapításokat tesz az aktív és passzív igenemben álló intranszitiv igével álló szerkezetek jelentéseinek eltérése között, mely szerint "az intranszitiv igék passzív használatában csupán a személyrag teszi alannyá azt a mondatrészt, amellyel a cselekvés távolabbi vonatkozásban van. A tranzitiv igék passzív használata esetén pedig gyakran a 'valódi passzív alany' instrumentális ragos szó." Rávilágít, hogy a passzív nagymértékben használat a manysi nyelvben. Kulonen (1989) úgy véli, hogy a passzívum használata sokkal kiterjedtebb, mint a világ nyelveiben, így sokkal gyakoribb, hogy olyan passzív szerkezetek jöhetnek létre melyek kivételesnek számítanak. Egyszerűen fogalmazva a manysi nyelvben szinte bármelyik igéből jelentéstől, tranzitivitástól függetlenül képezhető lenne passzív alak.

⁹ 4. (356-360) (*tārāṅ-pū* majt) A medvefiú meséje (K)

¹⁰ 4. (351-356) (*mišák-pū* majt) A macskafiú meséje (K)

A passzív konjugáció paradigmarendszere:

PASSZÍV (- u -) PASS							
		Múlt idő		Jelen idő		Jövő idő	
Szám	Személy	Palatális	Kötőhang nélkül	Veláris	Palatális	Veláris	Palatális
Sg	1.	ú s əm	wə s əm	ant əu m	änt iu m	íu m	íu m
	2.	ú s ən	wə s ən	ant əu n	änt iu n	íw ən	íw ən
	3.	ú s	ú s	ant əu	änt iu	íw	íw
Pl	1.	ú s ū	wə s ū	ant əw (ū)	änt iw ū	íw ū	əw u
	2.	ú s ənə	wə s ən ă	ant əw en	änt iw ən	íw ənə	íw ənă
	3.	ú s t	wə s t	ant əu t	änt iw et	íw et	íw et

A passzív szerkezetek bővítményei az ige tranzitivitása szerint eltérő argumentum-struktúrájú szerkezetek állnak elé, melyekben a szubjektum a páciens, és az aktív mondat alanya lett a passzív mondat ágense, melyet datív-latívuszi esetraggal jelöltek a tavadai nyelvjárásban:

	Aktív ige bővítményei	Passzív ige bővítményei
INTRANZITÍV	alany —————→	páciens (Nom) ágens (Dat/Lat)
MONOTRANZITÍV	alany —————→ direkt tárgy —————→	ágens (Dat/Lat) páciens (Nom)
AKKUZATÍV DITRANZITÍV	alany —————→ direkt tárgy —————→ indirekt tárgy —————→	ágens (Dat/Lat) páciens (Nom) egyéb bőv. (Dat/Lat; PostP)
INSTRUMENTÁLIS DITRANZITÍV	alany —————→ direkt tárgy —————→ indirekt tárgy —————→	ágens (Dat/Lat) egyéb bőv. (Instr) páciens (Nom)

1.) Intranszítív

Az intranszítív igeek passzivizálása nem jellemző a tavadai dialektusra, ahogy a többi manyisi nyelvjárásra sem. Ennek az oka, hogy az intranszítív aktívum és passzívum közel azonos jelentésű.

(8) TJ *wāt-ná* *wāt-ew*¹¹

szél-Dat/Lat fúj-Fut.Pass.Indet3Sg

'a szél által fúvatik' [fújja a szél] (itt a fúj intranszitiv ige)

2.) Monotranzitív:

Az aktív monotranzitív igés alapmondat szubjektuma ágenssé válik, míg a kezdeti direkt tárgy a passzívumban páciensi szubjektummá lép elő, így az topikalizálódik.

(9) TČ *nájär-pöu* [...], *uksál-kum-má* *kún-* *tärt-s-tíl*¹²
 rézember.Nom **rézember-Acc** ki.Prev enged-Pst-DetSg.3Sg
 'fejedelemfiú a rézembert kiengedte'

(10) TČ *uksál-kum* *ämän* *tärt-ú-s* *kun*¹³
rézember.Nom én.Dat/Lat lop-Pass-Pst-Indet.3Sg ki.Prev
 'a rézember általam engettetik ki'

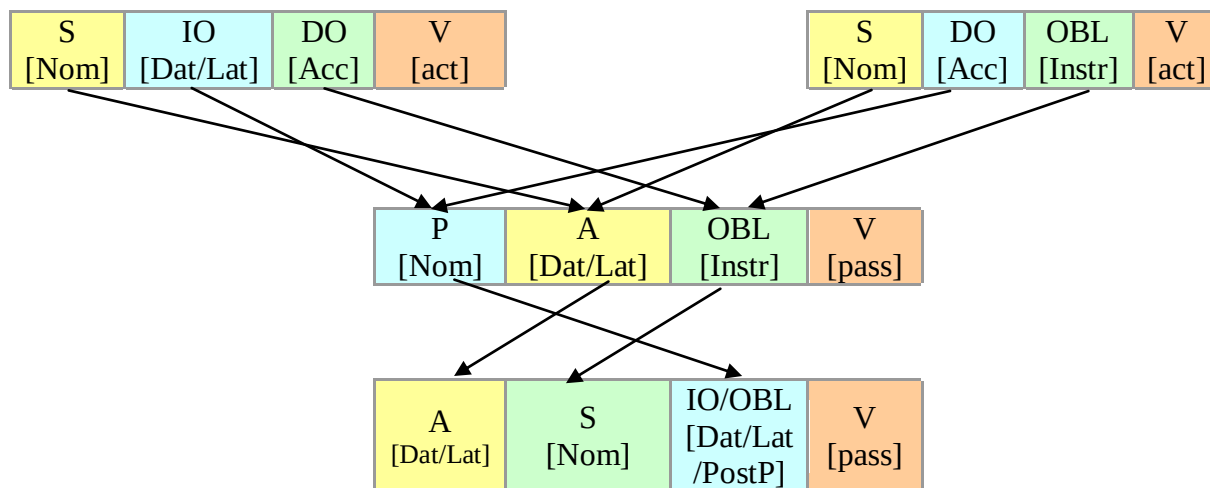
3.) Ditranszitív:

A szerkezetek gyakoriság szerinti hierarchiája a megfeleltethető argumentumok kapcsolatával, ahol a jobb felső sarokban álló aktív akkuzatív szerkezet az alapmondat. Vele egy szinten található az ekvivalens instrumentális szerkezet, majd alatta foglal helyet az bővítmények elcsúsztatásával, azaz datív mozgatással szubjektummá emelt indirekt tárgyas szerkezet. A legritkábban előforduló, a direkt tárgyat szubjektummá emelő szerkezet legalul foglal helyet, mivel ritka használatát kétértelműsége indokolja. Az ágens és és recipiens is datív-latívuszi esetraggal van ellátva. Az utóbbi felépítésű mondatra nincs példa a tavidai korpuszban, és más nyelvjárásokra sem jellemző használata.

¹¹ 1.52 (157-158) (mískärk út äjün wäts. tō...) A fiú akinek, megkegyelmezett az ördög (J)

¹² 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-po wāñkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

¹³ 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-po u wāñkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

Az első képlet a ditranzitív alapmondat leírása, a második ugyanennek az instrumentális ekvivalense, míg a harmadik és negyedik képlet a két előző mondat passzív alternánsa. A negyedik mondat szerkezet nem volt produktív a tavdai manysiban.

1.) NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom/Acc] – V [act] [sbjc/objc]

2.) NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [obj] [Nom/Acc] – NP3 [Pat] [adv] [Instr] – V [akt] [sbjc/objc]

3.) NP2 [Adr/Loc] [patient] [Nom] – NP1 [Ag] [agent] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [adv] [Instr] – V [pass]

4.) NP1 [Ag] [agent] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat/Postposition] – V [pass]

A harmadik képlet a legjellemzőbb ditranzitív passzív szerkezet. Az alapmondatbeli alany ágenssé válik, a direkt tárgy instrumentális logikai tárgy lesz, és az alapmondatbeli indirekt tárgy topikalizálódva mozog a szubjektum pozíciójába:

(8) TK *tár̃m-ən* *mətár̃əl* *ǎ-li* *möw-ú-n¹⁴*

isten-Dat/Lat valami-Instr Neg-Quesad-Fut.Pass-Indet2Sg

’isten által valamivel nem adatsz-e? [nem ad-e isten neked valamit]

¹⁴ 4. (360-366) (jár̃lő kītēm ǎńčuk majt) A szegény (szibériai) száműzött meséje (K)

4.2.2.4. Kauzativitás

Azokat a konstrukciókat tekintjük kauzatívnak, amelyek kauzatív szituációkat fejeznek ki. A kauzatív szituációban jelen van egy kezdeményező (*causer*), aki cselekvésre bírja az eszközlőt (*causee*), ezzel végrehajtva majd a cselekvés aktusát. Ezek a kauzatív szituációk háromféleképpen fejezhetőek ki a világ nyelveiben (Dolovai 2008):

1.) Analitikus kauzatív

A mondatban két ige van jelen, amelyek közül az egyik segédiként viselkedve csak a kauzatív jelentést hordozza. Ilyen típusú kauzativitás nem lehetséges a tavidai manysiban.

2.) Lexikai kauzatív

Kauzatív és nem-kauzatív igeik lexikailag különálló, egymásból nem levezethető ige párok, amelyek szuppletív ige párt alkotnak. A világ nyelveire nem jellemző, hogy a műveltetést kizárólagosan lexikai úton képeznék. A tavidai manysiban is megtalálhatóak azok a jellegzetesen lexikai kauzatív igeik, amelyek a világ nyelveinek többségében is jelen vannak. A legtöbbet emlegetett ilyen ige pár a 'hal – öl' jelentésű:

kōl 'hal' – *āl* 'öl'

Azaz a két ige nem származtatható közös tőből, hanem a lexikai egység maga hordozza jelöletlenül a kauzatív jelentéstartalmat, jelen esetben az *āl* 'öl'. Ez a fajta kauzativitás nagyon ritka a manysiban, meglehet, hogy csak ez az egyetlen kauzatív ige pár található meg. A produktívabb morfológiai kauzatív képzők még szegmentálhatóak a kauzatív jelentéssel lexikalizálódott igeikben is.

3.) Morfológiai kauzatív

Az alapige műveltető jelentéssel bíró ige képzőt vesz fel, legfőképp az agglutináló nyelvek alkalmazzák ezt a fajta kauzatív szerkesztésmódot:

- (9) magyar A tanár könyv -et olvas -tat -ott
Art.Det tanár.Nom könyv-Acc olvas-Caus-Pst.Indet3Sg
a tanuló -k -kal.
Art.Det tanuló -k -kal.

(10) TK *jäpsěj äüü-mi [jūtātāstēl], tāt-t-s-tīl*¹⁵

Jepszej fiú-Acc

eszik-Caus-Pst-DetSg.3Sg

'Jepszej a fiút [...] megetette'

Az uráli alapnyelvre is visszavezethető a kauzatív morfológiai úton való jelölése. A tavdai manysiban produktív kauzatív képzők közül a *-t* képző visszavezethető az uráli alapnyelvi **-kt* műveltető képzőre. Ezen kívül több képző is előáll ennek a *-t*-nek és más igeképzőknek a kapcsolatából (Munkácsi 1894, Kálmán 1971):

-t (műveltető)

-pt (mozzanatos + műveltető)

-lt (gyakorító + műveltető)

A képzők ilyen láncszerű összekapcsolódása jelentheti az egyes képzők funkciójának, jelentésének elhomályosulását. A kauzatív derivációs szuffixum viszont minden esetben jól szegmentálható

Dolovai (1996) tanulmánya alapján kijelenthetjük, hogy a manysi nyelvben megtalálható műveltető szerkezetek és azok predikátum–argumentum struktúrája nem tér el nagyban a Comrie (1985) által vázolt tipológiailag a világ nyelveire jellemző struktúrától. A kauzatív ige bővítményei az ige tranzitivitása szerint lehetnek:

	Alapige bővítményei	Kauzatív ige bővítményei
INTRANZITÍV	alany	alany direkt tárgy
MONOTRANZITÍV	alany direkt tárgy	alany direkt tárgy indirekt tárgy
DITRANZITÍV	alany direkt tárgy indirekt tárgy	alany direkt tárgy indirekt tárgy egyéb bővítmények

Az alábbi ábra szemlélteti a kauzatív predikátumú szerkezetek hierarchikus felépítését, ahol az alapmondat az aktív kauzatív akkuzatív szerkezet, amely bővítményként magába foglalja a kezdeményezőt (CR), eszközlőt (CE), az instrumentális logikai tárgyat és a predikátumot. A

¹⁵ 4. (360-366) (járłō kītām āńčuk majt) A szegény (szibériai) száműzött meséje (K)

kauzatív szerekezetek a nem kauzatív aktív-passzív szerkezetekből vezethetők le (lásd 4.2.2.3. pontban)

A kauzatív mondatok sematikus képletei hierachikus sorrendben példákkal:

1.) NP1 [Ag] [causer] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom/Acc] – V [act] [caus] [sbjc/objc]

(11) TJ *äm pástúkən äitíləm*¹⁶
 én.Nom pásttor.Dat/Lat iszik-Caus-Fut.DetSg.1Sg
 'én a pásttort itatom' [én a pásttornak itatok]

2.) NP1 [Ag] [causer] [Nom] – NP2 [Pat] [obj] [Nom/Acc] – NP3 [Pat] [adv] [Instr] – V [akt] [caus] [sbjc/objc]

(12) TČ *ulóna ār kum mōt šäikā šupīj šärkā-l*
 Ilona.Nom minden ember.Acc/Nom más vödör fél csésze-Instr
*äjtél*¹⁷
 iszik-Caus-Fut.Indet3sg
 'Ilona minden embert másfél vödörnyi nagyságú csészével itat'

3.) NP2 [Causee] [patient] [Nom] – NP1 [Causer] [agent] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [adv] [Instr] – V [pass] [caus]

(13) TK *äm [tuí ālsəm], árākəl ā äj-t-ú-s-əm*¹⁸
 én.Nom pálinka-Instr Neg iszik-Caus-Pass-Pst-Indet1Sg
 'nem itattak engem pálinkával' [én pálinkával nem itattattam]

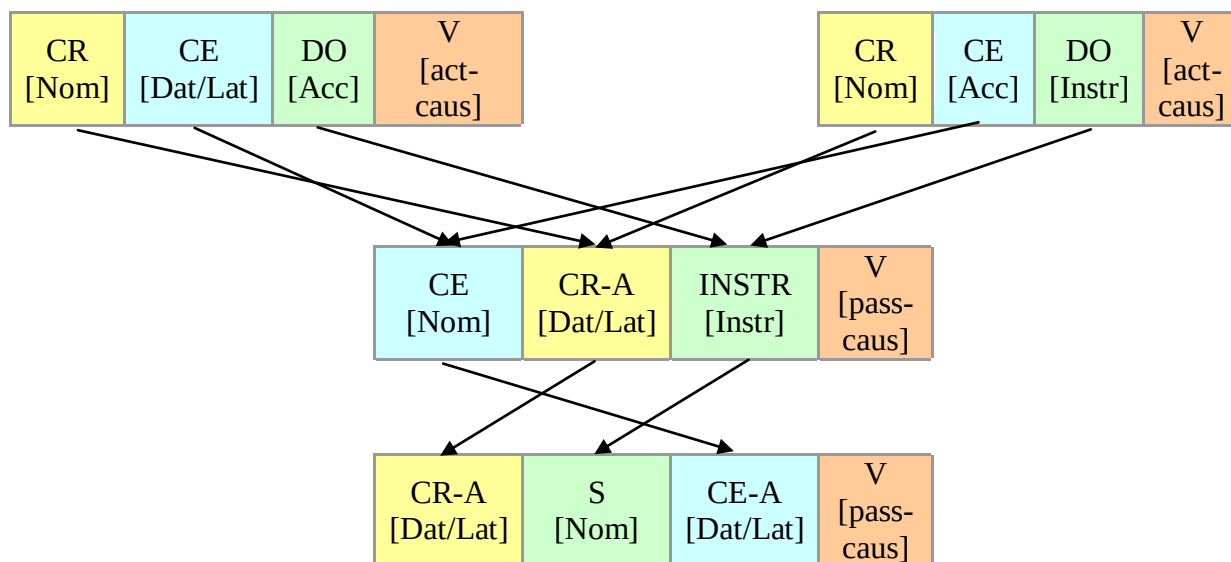
4.) NP1 [Causee] [agent] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [subj] [Nom] – NP2 [Causer] [agent] [Dat/Lat/Postposition] – V [pass] [caus]

¹⁶ 3.16 (154-174) (ālšt, kojāst jükānāt āncük. kōróm...) A fejedelemfi és a rézember meséje (J)

¹⁷ 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-pou wánkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

¹⁸ 4. (369-371) (jārlō miškōrək majt) A szegény ifjú meséje (K)

Ugyanezek a szerkezeti képletek előfordulásuk gyakorisága szerint hierarchikus rendben szemléltetve, ahol a jobb felső az akkuzatív alapmondat, mellette az ekvivalens instrumenatlis mondat, és az alsóbb szinteken a passzív-kauzatív mondattípusok foglalnak helyet. Ahogy az utolsó szerkezet passzívumban valószínűleg nem volt produktív, a korpuszban sem lelhető fel példa ennek igazolására, úgy annak passzív-kauzatív formája sem lehetett használatos.

A két egy szinten lévő szerkezet mutatja a kauzatív-aktívumban a tárgyas szerkezet kettősségének meglétét, míg alattuk a szubjektummá emelt eszközölő (causee) és direkt tárgyas szerkezetek foglalnak helyet.

4.3. A tárgy szemantikai és pragmatikai jellemzése a tavdai manysiban

4.3.1. Specifikusság

Specifikusság fogalma közel megegyezik a határozottsággal, de egy másfajta kategorizálást használ a determináltság meghatározására. A specifikusság a közös tudáson alapuló vagy a kontextusban megjelenő egy elemre referál, és a referenciának nem feltétele az adott elem határozottsága. A specifikusság a beszéd magasabb szintjein, tehát morfológiailag jelölve, szintaktikailag is kifejezhető, de sok esetben univerzális tudás esetén a szó már szemantikailag specifikalizálva van (Hawkins 1978).

A specifikusságot és határozottságot összehasonlítva:

nem-specifikus	>	specifikus
határozatlan	>	határozatlan és határozott

Amint látszik, a nem-specifikus elem minden esetben határozatlan, míg a specifikus elem lehet határozatlan és határozott is, ennek szemléltetésére következzen egy határozatlan tárgy, amely lehet specifikus és nem-specifikus is:

- (14) a.) Egy könyvet keresek, de nem találom. (specifikus)
- b.) Egy könyvet keresek, de nemtalálok egyet se. (nem-specifikus)

A tavdaiban a nem-specifikus tárgy határozatlan, közlés szempontjából csak a tárgyi szintaktikai funkció volt a lényeges, nem igényelt univerzális vagy közös ismereteken alapuló tudást. A nem-specifikus tárgy, azaz a határozatlan tárgy nem lehet topik és fókusz. A nem-specifikus elem topicalizálásához szükséges a specifikalizálása, amelyet fokósz pozícióba mozgatással lehet elérni, így specifikussá téve.

A specifikus tárgy lehet határozott és határozatlan is. Ekkor a közlés szempontjából fontos a specifikussága, referencia van a szöveg egy elemére, vagy közös ismeretből eredően egy kimondott specifikus elemre. A fokalizálással specifikussá tett elem ezután már topicalizálódott, így determináltságától függetlenül topik pozícióba kerülhet.

4.3.2. Határozottság

A tavdai manysiban is megtalálható az ugor nyelvekre jellemző determinált ragozási paradigma is. Használatában közös jegyeket mutatnak, de eltérő paradigmájuk és funkciójuk miatt feltételezhető, hogy az ugor korszakban már megkezdődhetett a determinált paradigma kialakulása az indeterminált ragozási sor mellett, de azok végső formáját és funkcióját már az ugor egység felbomlása után, az utódnyelvek saját élete során nyerték el.

Az elemek sorrendje a tükörelv¹⁹ révén előre megjósolható, mivel a szintaktikai képletek az ige után tükrözve jelennek meg. Így az SOV szórendű ugor nyelveknél az ige először a tárgyra, majd az alanyra utaló elemet vette fel. (Givón 1976) (lásd 4.2.2.2.2.)

¹⁹ Baker, Mark (1985): The Mirror Principle and Morphosyntactic Explanation. *Linguistic Inquiry* 15: 373-415.

A tavdai legutolsó lejegyzett nyelvi állapotában a determinálásra az akkuzatív esetrag és determinált konjugáció szolgált, melyek minden esetben ha megjelennek, a tárgy határozottságát jelölik.

4.3.3. A tárgy topik és fókusz pozícióba kerülésének feltételei

A fókusz pozícióba kerülésnek nincs feltétele, sokkal inkább hatása, mely szerint ahogy fentebb a specifikusságnál említve lett, a fókusz pozícióba kerülés megtörténhet szintaktikailag szubjektum pozícióba mozgatással, vagy tárgy estén az akkuzatív vagy instrumentális szerkezetben fókusz pozícióba emelve. A fókusz általában a közlés szempontjából az újat hangsúlyozza, míg a topik és komment pozíciók a régi közléselemek tartalmazzák.

A mondatban elsődleges és másodlagos topik is előfordulhat. A tavdai manysi topik-prominens, tehát az SOV szórendben a szubjektum egyben a mondat topikja is, míg a direkt tárgy is előléphet másodlagos topikként, ekkor a jelölése különbözhet a nem-topik tárgy jelölésétől. (lásd 5.1.1. pontban)

5. Új szempontok és elméletek a tárgy kutatásában

A tárgyjelölés kutatásának új lendületet adott a szintaxis és pragmatika előtérbe kerülése. Itt megemlítenéd az ugor nyelvek tárgyjelölésének és a szintaxis kapcsolatán alapuló vizsgálatában Marcantonio (1985) és Nikolaeva (1999, 2001) kutatásai, akik megállapítják, hogy az ugor alapnyelvre a SOV szórend volt a jellemző, melytől ritka az eltérés. A tárgyjelölés kialakulásában pedig nagy szerepet játszott a mondaton belüli topik-fókusz pozíciók elkülönítése. Kulonen (1999) vizsgálatai a tárgy körében összegzőek, az addigi tudásanyagot egyesítik, míg a passzív szerkezetekről írt (1989) disszertációja mélyebb betekintést enged a későbbiekben tárgyalt passzív tárgyas szerkezetek felépítésének vizsgálatába. Skribnik (2001) a manysi mondat szerkezetek pragmatikai viszonyait vizsgálja. A ditranzitív tárgyas szerkezetek vizsgálatában Virtanen (2011) és Sipőcz (2011) tanulmányai igazolják a ditranzitív szerkezetek tudományosságait.

5.1. Ugor nyelvekre jellemző mondattípusok

Az osztják mondat szerkezetekkel foglalkozva Nikolaeva (1999, 2001) vázolja fel az alap mondat szerkezeteket, míg azt É. Kiss (2011) kiegészítve a következő alaptípusokat következteti ki az ugor alapnyelvre:

NP1 [S][focus] – V	<i>JÉG törik</i>
NP1 [S][topic] – NP2 [O][focus] – V	<i>A halász JEGET tör.</i>
NP1 [S][topic] – NP2 [O][topic] – V [focus]	<i>A halász a jeget (FEL)TÖRI.</i>

É. Kiss (2011) szerint az első mondat egzisztenciális mondat, amelyben nincs tárgy, és a szubjektum fókusz pozícióban van. Ez jellemző az intranszitiv és passzív szerkezetekre. A második típusban a szubjektum topik pozícióban van, a direkt tárgy pedig fókuszban. Ekkor nincs topikkal/ tárggyal való egyeztetés az igével. A harmadik esetben a szubjektum és objektum is topik pozícióba kerül, és az ige lesz a fókusz. Ekkor az ige egyeztetve van az elsődleges és másodlagos topikkal, tehát az ige tárgyra utaló elem jelenhet meg. Egy topikismétlő partikula az elsődleges és másodlagos topik esetében is az ige mögött jelent meg és klitizálódott, majd agglutinálódott, így létrehozva a determinál ragozást. Ezek szerint az adott mondattípus adott konjugációt eredményez:

NP1 [S][focus] – V	<i>reflexív-mediális</i>
NP1 [S][topic] – NP2 [O][focus] – V	<i>indeterminált</i>
NP1 [S][topic] – NP2 [O][topic] – V [focus]	<i>determinált</i>

A tavdai manysiban a reflexív-mediális ragozás nem fejlődött ki külön, az indeterminált ragozás része.

5.1.1. Topikalizáció

A tárgy kategorizálása törtlénhet szemantikai úton, ekkor megvizsgálhatjuk, hogy az élő-élettelen hierarchia szerint milyen tulajdonságokkal és jelentéssel bír a tárgy. A topikalizáció fontos feltétele a specifikusság és határozottság, az élő-élettelen hierarchia a tárgy szemantikai határozottságát mutatja meg. Ez elkülönítendő a szintaktikai határozottságtól. A rangsor legfelső fokán a legnagyobb referenciával rendelkező, leghatározottabb névmások állnak, és a sor végén a legkevésbé határozott élettelen köznevek állnak (Croft 2003):

- első/második személyű személyes névmás
 - < harmadik személyű személyes névmás
 - < tulajdonnév
 - < embert jelölő köznév
 - < nem embert, élő jelölő köznév
 - < élettelen köznév

A felosztás tulajdonképpen három hierarchia csoportot foglal magába:

1. személy: első, második < harmadik
2. referencialitás: személyes névmás < tulajdonnév < köznév
3. élő-élettelen: ember < élő < élettelen

5.1.1.1. Datív-mozgatás

A datív mozgatás célja, 1. hogy a hierarchia alján álló szemantikailag kevésbé határozott, szintaktikailag alacsonyabb rendű esetraggal jelölt recipiens-beneficienst mozgassa topikalizált direkt tárgyi pozícióba aktív ige esetén, 2. amíg passzív ige estén a recipiens elsődleges topik szubjektum pozícióba helyezése a cél (Croft 2003, Givón 1976):

Szintaktikai hierarchia:

Nom < Acc < Dat < Obl (egyéb eset)

A tavdai manysira jellemző szintaktikai hierarchia:

Nom < Acc < Dat/Lat < Instr < egyéb eset

5.1.2. Fókusz pozíció

A fókusz pozíció a tavdaiban az egzisztenciális mondatokban a szubjektum, valamint tárgy esetében az akkuzatív szerkezetben a direkt tárgy, míg instrumentális szerkezet esetében az eszközhatározós logikai tárgy.

Obj-Acc/Obj-Nom	↔	Obj-Instr
NP1 [Ag][subj][Nom][topic]	↔	NP1 [Ag][subj][Nom][topic]
NP2 [Adr/Loc][adv] [Dat/Lat]	↔	NP2 [Adr/Loc][obj][Nom/Acc][topic]
NP3 [Pat][obj][Nom/Acc][focus]	↔	NP3 [Pat][adv][Instr][focus]
V [act][sbjc/objc]	↔	V [act][sbjc/objc]

6. A tavdai manysiban beazonosítható jellemző mondattípusok

6.1. A tavdai manysi nyelv tárgyjelölési rendszerének kialakulásáról

Ha elfogadjuk azt a tipológiában általánosan megfogalmazott tézist, hogy a determinált konjugáció egy topikra utaló partikulából agglutinálódott és a „tükör-elnék” megfelelően egy

SOV típusú nyelvénél az ige megtalálható alanyra és tárgyra utaló elemek ennek tükröképeként V-O-S rend szerint szilárdultak meg az igeragok sorrendjében, akkor ebben az esetben az uráli nyelvre jellemzően a tavadai manysiban az alábbi nyelvi készlet állt rendelkezésre:

1. SOV

nominatív-akkuzatívusz = határozatlan tárgy (komment, fókusz)

akkuzatívusz ragos tárgy = határozott tárgy (topik, fókusz)

indeterminált igeragozás

elsődleges topik = alany (kötelezően)

másodlagos topik = tárgy (nem kötelezően)

változás: másodlagos topik megléte esetén topikra utaló elem megjelenése az ige

2. SOV

nominatív tárgy = határozatlan tárgy (fókusz, komment: "INDET")

akkuzatívusz ragos tárgy = határozott tárgy (topik: "DET", fókusz: "INDET")

topikjelölő / nem-topikjelölő igeragozás

elsődleges topik = alany (kötelezően)

másodlagos topik = tárgy (nem kötelezően)

változás: topik és fókusz határozott, így a topik helyett a tárgy határozottságát jelöli az igeragozás

3. SOV

nominatív tárgy = határozatlan tárgy (komment: INDET)

akkuzatívusz ragos tárgy = határozott tárgy (topik, fókusz: DET)

indeterminált / determinált igeragozás

elsődleges topik = alany (nem kötelezően, alany nélküli mondat)

másodlagos topik = tárgy (nem kötelezően)

változás: tárgyon és ige is jelölt a tárgy határozottsága, ezért az akkuzatívusz funkciója megváltozhat és nem csak a határozottságot jelöli már, a fókusz nem különböztethető meg a topik tárgytól, személyrag határozottá teszi a tárgyat, így utána nem szükséges kitenni az akkuzatívusz ragot > topicalizált elem kevésbé jelölt, instrumentálissal jelölt fokalizált logikai tárgy ditranzitív szerkezeteknél

4. SOV / SVO

nominatív tárgy (topik: Px – DET, komment: INDET/DET)

akkuzatívusz ragos tárgy (topik, fókusz: DET)

indeterminált / determinált igeragozás

elsődleges topik = alany (nem kötelezően)

másodlagos topik tárgy = direkt tárgy / indirekt tárgy

instrumentális ragoz logikai tárgy = fókusz

A fentebbi sematikus lánc vázolja, hogy a tavdai vogul legvégső állapotában a determinált ragozás a tárgy határozottságát mutatja, mely vagy akkuzatívusz raggal és vagy személyraggal áll, ritkábban személyrag nélküli nominatívuszban. Akkuzatívusz ragoz tárgy azonban nem állhat indeterminált ragozással. Az ige kötelezően mutatja a tárgy determináltságát, de a tárgy nem feltétlenül kap determináló elemet (tárgyrag és vagy személyrag), abból adódóan az akkuzatívusz estragnak újabb funkciói alakulhattak ki. A testesebb alak mindig hangsúlyosabb, így felételezhető, hogy determinált igével álló tárgy topik vagy fókusz voltának jelölését a tárgyrag vehette át. A két eshetőség közötti biztos döntés szinte lehetetlen feladatnak számít, mivel ilyen egybesés esetén csak anyanyelvi kompetenciával rendelkező tudnám megmondani, hogy a tárgyragos és tárgyrag nélküli determinált objektum miben tér el pragmatikailag és szemantikailag.

6.2. A tavdai manysi mondattípusok osztályozása

A teljes tavdai manysi korpusz vizsgálata alapján sikerült kategorizálnom a feltételezhető mondattípusokat. A rendszerezés alapja az ige szempontjából az infinit-finit szerkezetek elkülönítése, igemód és determináltság szerinti vizsgálata volt. A tárgy esetében vizsgálta, hogy nominatív vagy akkuzatív esetben állt-e, és jelen volt-e határozottságot befolyásoló személyrag. A tárgy szemantikai síkon is tagolva lett az élő-élettelen hierarchia szerint névmási, embert, állatot, mitológiai lényt, élt (ide soroltak a testrészneveket és növényeket, de ez akár össze is vonható az azt követő csoporttal) élettelen jelentő csoportokra. Ezen túl a szórendet is vizsgáltam.

Összes	754
SOV (OV)	624 (400)
SVO (VO)	108 (68)
OSV	11
OVS	5
VSO	5
VOS	1

A teljes korpuszban 754 tárgyas szerkezetet számoltam össze. A számolásba belevettem az infinit szerkezeteket is mivel egyik átlátszóan viselkednek közülük (segédigék), viszont mélyebb szemantikai é szintaktikai vizsgálatok nélkül nehezen elkülöníthetőek, így azokat is bevettem a tárgyas szerkezetek közé²⁰

	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
Összes	54	58	119	15	1	16	6	313	3	22	44	55	3	7	19	19
SOV (OV)	49	56	97	9		13	6	258	3	20	33	35	3	7	17	18
SVO (VO)	2	2	22	2	1	3		42		2	11	18			2	1
OSV	1			4				5				1				
OVS	2							3								
VSO								5								
VOS												1				

A Sherwood (1996) által összeszámolt akkuzatív tárgyak szórendje nagyjából megfelel az általam találtaknak. Ezen túlmenően a nominatív tárgyas szerkezeteket is vizsgáltam, és arra a következtetésre jutottam, hogy tényleges különbség adódik a SOV és SVO mondatok gyakoriságában Munkácsi és Kannisto szövegeit összehasonlítva. Munkácsi szövegeiben szinte csak SOV (OV) szórend figyelhető meg, míg Kannistonál már nagy számban jelentkeznek más sorrendű mondatok is.

A nagy korpuszt tekintve az OSV, OVS, VSO, VOS szórenddel lejegyzett mondatok még beleférnek a hibahatárba, véleményem szerint a beszéd spontaneitásából adódó tévesztéseknek tudhatóak be. A Kannistonál megjelenő nagyszámú SVO (VO) mondat főként bizonyos mondatszerkezetekben figyelhető meg, főként az értelmezést könnyítendő SVO szórenddel áll egyre több nominatív tárgyas szerkezet. Ezen túl gyakori a VO mondatrend a felszólításoknál. Ez adódhatott a szórend kötetlenebbé válásból. Okozhatta ezt a felgyorsult nyelvesztéssel járó folyamat, de lehet a nyelv természetes változásának egy kezdeti stádiuma is.

²⁰ SOV (OV) SVO (VO) OSV OVS VSO VOS

	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl			1 sov 5 ov 2 svo				2 sov				5 sov 17 ov 6 vo				4 sov 5 ov 1 vo	
2Sg/2Pl			19 sov 2 ov				1 ov								1 ov	
3Sg/3Pl			5 sov 2 ov 2 svo				1 ov				1 sov 2 ov				1 ov	
névmás		1 ov	1 ov	1 sov				9 sov 19 ov 2 svo 2 vo 1 osv 2 ovs 1 vso			1 ov	1 ov			1 ov	3 ov
ember	7 sov 4 ov 1 svo 2 ovs	4 sov 6 ov	10 sov 9 ov 3 svo 4 vo	1 sov 2 ov 1 svo	1 svo	4 ov 1 svo 2 vo	1 ov	7 sov 8 ov 4 svo 7 vo 1 osv 1 ovs 1 vso	1 sov 2 ov	4 ov		1 ov 1 vo	3 sov	1 ov	1 svo	4 ov
meselény			5 sov 6 ov				1 sov	1 ov 1 vo 1 vso			1 ov 1 vo	2 ov			3 ov	1 sov 1 ov
állat	2 sov 8 ov	1 sov 2 ov	2 sov 8 ov 2 svo 3 vo	2 osv				9 sov 13 ov 2 svo 2 vo 2 osv			1 vo	2 ov 1 svo				3 ov
élő	5 sov 3 ov	4 sov 20 ov	2 sov 2 ov 2 svo 1 vo	1 vo		1 sov 2 ov		4 sov 16 ov 2 svo 1 vo		5 ov 1 vo	2 ov 1 vo	1 ov 2 vo 1 osv	6 ov	1 ov		
élettelen	7 sov 13 ov 1 vo 1 osv	10 sov 8 ov 2 vo	8 sov 10 ov 3 vo	2 sov 3 ov 2 osv		5 sov 1 ov		59 sov 113 ov 10 svo 9 vo 2 vso 1 osv		2 sov 9 ov 1 vo	1 sov 3 ov 2 vo	11 sov 17 ov 2 svo 12 vo 1 vos		1 ov	1 sov 5 ov 1 svo	

6.2.1. Nominatívusz esetű tárgyas mondat típusok

A nominatív tárgy uráli örökség lehet, mely arra szolgál, hogy a határozatlan tárgyat nominatívusz alakkal állva csakis a szórenddel jelöli tárgyi funkcióját. Ekkor a szó maga határozatlan és határozott is lehet, és állhat determinált és indeterminált ragozással is.

1a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [act] [objc]

(15) TK *äm äw-üm mēw-lám nāün²¹*
 én.Nom lány-1Sg-Acc/Nom ad-Fut-DetSg.1Sg te.dat/Lat
 'én a lányom neked adom'

(16) TŠ *kwārk-at, šękwēlāk-at äm jıl- pāš-ānt-ēlām²²*

²¹ 4. (360-366) (jārlō kītām āńčuk majt) A szegény (szibériai) száműzött meséje (K)

varjú-Pl-Acc/Nom szarka-Pl-Acc/Nom én.Nom el.Prev hajt-Prs-DetSg.1Sg
 'varjúkat, szarkákat én elhajtom'

Az első példamondat szerkezete gyakori a tavdai manysiban. Ebben a típusban a tárgy determinált, és van rajta személyrag, de akkuzatív szuffixum nincs. Addig a második példamondatban viszont sem személyrag, sem tárgyrag nem található a tárgyon. Ez az eset ritka, valószínűleg téves használat lehetett.

2a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [act] [sbjc]

(17) TK *kōrmæt āw šopó kiškál-āl²³*
 harmadik lány.Nom ing.-3Sg keres-Prs.Indet3Sg
 'a harmadik lány az ingét keresi'

(18) TK *ām tiwín jomāslāk wār-sə-m²⁴*
 én.Nom ő.Dat/Lat jótett-Acc/Nom csinál-Pst-Indet.1Sg
 'én neki jót tettem'

A tárgy személyes névmással determinált, ennek ellenére indeterminált ragozással áll. Az efajta igés szerkezet ritka, valószínűleg nem grammatikus. A második példamondat típusa, ahol a tárgyon sem személyrag, sem tárgyrag nem található, és indeterminált az ige. Ez a leggyakoribb mondattípus a tavdaiban.

3a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [imp] [sbjc]

(19) TJ *jüāw, sailāt-ən mātār jü-ün-pü-ün!²⁵*
 lány.Nom, ajándékoz-Imp.2Sg valami-Acc/Nom apa-2Sg-fiú-dat/Lat
 'középső lány, ajándékozz valamit testvérednek!'

²² 3.18 (182-189) (wētā āls. püwí ikām. úk...) A három Jancsi meséje (Š)

²³ 4. (360-366) (jārlō kītēm āñčuk majt) A szegény (szibériai) száműzött meséje (K)

²⁴ 4. (322-323) (čānčf-ērú) A verébének (K)

²⁵ 3.16 (154-174) (ālšt, kojāst jükānāt āñčuk. kōrēm...) A fejedelemfi és a rézember meséje (J)

A leggyakrabban imperatív szerkezet, ahol is a tárgy határozatlan, és a felszólító módú ige is indeterminált ragozással áll.

4a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [infinit]

- (20) TJ *nājārpū* *ūt* *āj-ūṇ* *wāts*²⁶
 fejedelemfiú.Nom víz-Acc/Nom iszik-Inf akar-Pst.Indet.3Sg
 'a fejedelemfiú vizet akar inni'

Az infinitívus a leggyakrabban nem-finit szerkezet a tavdai manysiban, így bőségesen akad példa használatára, mely olykor azt engedi feltételezni, hogy az infinitívus ténylegesen mellékmondatot tömörítő eszközként szolgált, amelynek frekventatív használata azt eredményezte, hogy az infinitívushoz tartozó mondatelemek jelölésükben és funkciójukban közel akkora sokszínűséget mutatnak, mint a finit szerkezeteké.

6.2.2. Akkuzatívus esetragos tárgyas mondat típusok

Az akkuzatívus rag funkciójának változását mutatja, hogy a *–m* tárgyrag eredetileg az objektum határozottságot jelölte, míg az ige determináltsága a tárgy topik voltát jelölte. A determinált konjugáció azonban minden bizonnyal átvette a tárgy determináltságának előlését, mivel a korpuszban elenyésző az indeterminált ragozással álló tárgyragos direkt objektumok száma. Az akkuzatívus szuffixum azonban determinált ragozás mellett sem mindig jelenik meg, így feltételezhető, hogy szűkült az *–m* rag funkciójának köre.

1b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [act] [objc]

- (21) TJ *oksāḷkom lot-ē-m jīl- pišt-əs-tīl*²⁷
 rézember.Nom ló-3sg-Acc le.Prev köt-Pst-DetSg.3Sg
 'a rézember lekötötte a lovát'

²⁶ 3.16 (154-174) (ālst, kojāst jūkānāt āncūk. kōrēm...) A fejedelmi és a rézember meséje (J)

²⁷ 3.16 (154-174) (ālst, kojāst jūkānāt āncūk. kōrēm...) A fejedelmi és a rézember meséje (J)

- (22) TJ *pāš-əs-tēl* *kār-t-me jū* *nājār-ən*²⁸
hajt-Pst-DetSg.3Sg ló-Pl-Acc haza.Prev fejedelem-Dat/Lat
'hazahajtotta a lovakat a fejedelemnek'

A fenti az egyik leggyakoribb szerkezet, mivel a direkt tárgy és az ige is determinált, és akkuzatív szuffixummal van az objektum ellátva. Ez az ugor alapnyelvi prototipikus szerkezettel megfeleltethető:

NP1 [S][topic] – NP2 [O][topic] – V [focus]

2b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [act] [sbjc]

- (23) TŠ *jūkā-ti* *ōr-ānt* *āñćūk-ī-m* *jū*²⁹
asszony-3sg-Nom vár-Prs-Indet.3Sg öreg-3sg-Acc haza.Prev
'az asszonya hazavárja az öregembert'

A tárgy határozott, mégsem determinált ragozású predikátuma van a mondatnak. Ez a típus valószínűleg agrammatikus volt, a korpuszban csak 3 ilyen szerkezet található.

3b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [imp] [sbjc]

- (24) TJ *mānāmt-ən* *jāl āśkəs-me!*³⁰
tép-Imp.2Sg le kulcs-Acc!
'tépd le a kulcsot!'

Munkécsi szövegeiben az imperatív mondatok általában OV szórenddel állnak, míg Kannistonál már nagyrészt VO szórenddel is állnak. Ha van eltérés a OV és Vo szórendű felszólítás között, akkor valószínűleg az egyik szerkezet nyomatékosabb felszólításnak

²⁸ 3.16 (154-174) (ālst, kojāst jūkānāt āñćūk. kōróm...) A fejedelemfi és a rézember meséje (J)

²⁹ 3.21 (198-201) (jūkānāt āñćūk ālst, kojāst. āwān...) Az apa és mostohaanya két lánya (Š/Č)

³⁰ 3.16 (154-174) (ālst, kojāst jūkānāt āñćūk. kōróm...) A fejedelemfi és a rézember meséje (J)

számíthatott, valószínűsíthetően az igei kezdetű mondszerkezet. Ennek vizsgálatához anyanyelvi kompetencia szükségeltetne, így megválaszolása bizonytalan marad.

4b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [infinit]

- (25) TJ *tōlmək-mę jıl- pō-s-kā-n*³¹
 tolvaj-Acc el.Prev fog-Pst-CondGer-2Sg
 'a tolvajt ha elfogod'

- (26) TČ *āńšuk jänú pōwím kitāntil čālkān kārāúlātun*³²
 öreg.Nom nagy fiú-3Sg-Acc küld-Prs-DetSg.3Sg répa.Acc/Nom őriz-Inf
 'az öregember a fiát küldi répát őrizni'

Infinit szerkezet tárgya is felvehet akkuzatív és instrumentális szuffixumot is, így gyakori, hogy egy mondatban a nem-finit ige bővítményeinek köszönhetően több tárgy is található a mondatban.

6.2.3. Instrumentális esetragos tárgyas mondatípusok

Az instrumentális szuffixummal jelölt tárgyas szerkezet pusztán szintaktikai elemzés alapján a fenti két csoportba sorolandó, de a korpusz alapján az akkuzatívusz ragos tárgy kategóriájába, mivel ez a ditranzitív szerkezet rendelkezik egy topikalizált specifikus-determinált recipienssel (addressee, beneficiens), és egy szintaktikailag határozónak besorolandó logikai tárggyal. A szerkezet eredete pusztán határozói használatából kikövetkeztethető, és szigorúan véve az instrumentális nem valódi tárgyat, hanem csak logikai tárgyat jelöl egy határozós szerkezetet létrehozva. Ezzel a végkövetkeztetéssel zárja Lavotha (1953), Liimola (1953) és Honti (1975) is az instrumentális tárgyas mondatok vizsgálatát.

Ahhoz, hogy kijelenthessük az instrumentális esetrag tárgyjelölésre is szolgál, el kell fogadnunk azt a feltételt, hogy a recipiens nem csak datív-latívussal, hanem akkuzatívussal is kifejezhető. Ez azt eredményezi, hogy a direkt és indirekt tárgy is állhat tárgyesetben, ahogy az lehetséges az angol nyelvben is. A tavidai manysiban azonban nem lehet egy jólformált

³¹ 3.16 (154-174) (ā□lst, kojā□st jūk□nā t āńćūk. kōrām...) A fejedelemfi és a rézember meséje (J)

³² 4. (344-351) (uksál kumōnōt nājār-po□u wāńkā) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

mondatban két különböző funkciójú egy predikátumhoz tartozó akkuzatívusznak a megléte, így a mondat nem grammatikus.

- (27) angol *I'll give you a/one letter.*³³
 én.Nom Fut ad-Indet.3SG te.Nom Art levél.Nom
 'Én neked levelet adok.'

- (28) T * *äm näiin(mi) kāt määim*
 én.Nom te.Acc levél.Acc/Nom ad-Fut-Indet.3Sg
 'Én neked [téged] levelet adok.'

- (29) T * *äm näiin(mi) kātme määiləm*
 én.Nom te.Acc levél.Acc ad-Fut-DetSg.1Sg
 'Én neked [téged] levelet adom.'

A 6.2. pontban tárgyalt főbb mondattípusok között szerkezeti párhuzam vonható, melynek két oldalán az Obj-Acc/Obj-Nom és Obj-Instr szerkezetek állnak. A két szerkezettípus mondatrészei egyenesen megfeleltethetőek egymásnak jelentés szempontjából, ahol az első oszlop a kezdeti Obj-Acc/Obj-Nom szerkezet, míg a második az előző elemeihez párosított Obj-Instr szerkezet belső elemei:

Obj-Acc/Obj-Nom	↔	Obj-Instr
NP1 [Ag][subj][Nom][topic]	↔	NP1 [Ag][subj][Nom][topic]
NP2 [Adr/Loc][adv] [Dat/Lat]	↔	NP2 [Adr/Loc][obj][Nom/Acc][topic]
NP3 [Pat][obj][Nom/Acc][comment/focus]	↔	NP3 [Pat][adv][Instr][focus]
V [act][sbjc/objc][focus]	↔	V [act][sbjc/objc]

A kettő közötti átjárás lehetséges, elemeik ekvivalensek, bármelyik módon felépíthető a ditranzitív predikátumú mondat, de azok szemantikai és pragmatikai szinten eltérő jelentéssel, tulajdonságokkal bírnak. Az instrumentálisz tárgyas szerkesztés feltétele a ditranzitív predikátum, mely lehet ditranzitív ige, passzív és vagy kauzatív intranszitiv, monotranzitív ige is.

³³ általam létrehozott példák

Tehát az argumentumok sorában szerepeljen egy ágens-szubjektum, recipiens és páciens-objektum.

Az instrumentális logikai tárgyas szerkezetekben általában szerepel egy direkt tárgy, a recipiens. Mivel a recipiens topikalizálva van és tárgyi pozícióba van emelve, így annak határozottsága szabja meg az ige determináltságát. A passzív igeik nem ragozhatóak determinált konjugációval, így azok mindig indetermináltak állnak. A tárgy határozottságát az akkuzatívusz rag mutatja.

	Indikatív		Passzív		Kauzatív		Passzív-kauzatív		Imperatív		Nem-finit szerkezetek
	INDET	DET	INDET	DET	INDET	DET	INDET	DET	INDET	DET	
Szám	6	16	21		-	4	6		5	-	4
Típus	2. típus	1a. típus	3a. típus		-	1b. típus	3b. típus		4. típus	-	5. típus

A kopuszban fellelhető mondattípusok alapján a képletek:

1a. NP1 [Ag][subj][Nom][topic] – NP2 [Adr/Loc][obj][Nom/Acc][topic] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V [ditr][act][objc]

- (30) TK *äm nenánmi ti eš-əl möü-länəm*³⁴
 én.Nom te.Acc ez munka-Instr ad-Fut-DetSg.1Sg
 S DO Instr V
 [topik₁] [topik₂] [fókusz] [ige]
 'én munkát adok neked' [én téged munkával adlak]

A mondat szintaktikai és pragmatikai elemzése mutatja, hogy a szerkezet az alapmondatbeli indirekt tárgy recipiens-beneficiens topikalizálására szolgál, míg a direkt tárgy határozói instrumentális raggal logikai tárgyként fókusz pozícióba kerül.

³⁴ 4. (360-366) (járóló kītēm āńčuk majt) A szegény (szibériai) száműzött meséje (K)

1b. NP1 [Ag][Causer][subj][Nom][topic] – NP2 [Adr/Loc][Causee][obj][Nom/Acc][topic] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V [monotr][caus][objc]

- (31) TČ *ulóna ār kum [...] šärkä-l äj-t-él*³⁵
 Ilona.Nom minden ember.Acc/Nom csésze-Instr iszik-Caus-Fut.Indet3sg
 S DO Instr V
 [topik₁] [topik₂] [fókusz] [ige]
 'Ilona minden embert másfél vödörnyi nagyságú csészével itat'

A fentebbi 1a. szerkezet kauzítv formája, mely csak abban a mozzanatban tér el, hogy a kauzatív megváltoztatta az ige tranzitivitását eggyel több argumentumot csatolva a predikátumhoz, ily módon az intranszitiv és tranzitiv igék is alkothatnak instrumentális tárgyas szerkezetet.

2. NP1 [Ag][subj][Nom][topic] – NP2 [Pat][adv][Instr][focus] – V [monotr][act][sbjc]

- (32) TČ *nāmāl pintāltāktu*³⁶
 név-Acc/Instr cserél-Refl-Fut-Indet.1Pl
 'névvel cserélünk' [nevet cserélünk]
- (33) TK *kōrām jūpū-ńśít ār-kān ešām wəŋārəl wu-s-té*³⁷
 három testvér-DuRecip mind izzó harapófogó-Instr fog-Pst-Inde3Pl
 'a három testvér mind izzó harapófogót fogott'

Ez a típusú mondat szerkezet tekinthető határozói szerkezetnek is, de gyakorisága azt engedi feltételezni, hogy az instrumentális tárgyas szerkezet felépíthető mondotranzitiv igékből is, így nincs a mondatban direkt tárgy. Ebben az esetben a logikai tárgy instrumentális esettel áll, és direkt tárgy híján az ige is indeterminált.

³⁵ 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-pou wáńkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

³⁶ 4. (344-351) (uksál kumónət nájär-pou wáńkä) A rézember és Jancsi fejedelemfi (Č)

³⁷ 4. (351-356) (mišák-pū majt) A macskafiú meséje (K)

(34) TK [nöü] á[́]rám-ən mətár-əl á[́]-li möw-ú-n³⁸
te. Nom isten-Dat/Lat valami-Instr NegQues ad-Fut-Pass-Indet.2Sg
[S] Agent Instr V
[topik₁] [topik₂] [fókusz] [ige]
'isten nem ad-e neked valamit' [isten által nem adatsz-e valamivel]

**3b. NP1 [Pat/Rec/Causee][subj][Nom][topic] – NP2
[Ag][Causer][adv][Dat/Lat][topic/comment] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V
[monotr][pass][caus][objc]**

(35) TJ *árák-ál áj-t-ál-iv*³⁹
pálinka-Instr iszik-Caus-Prs-Pass.3Sg
'pálinkával itattatik'

A 3a. típus kauzatív változata, mely azt jelenti, hogy az ige kauzatív és passzív is, így tranzitív igés alapmondat alanya pácienssé lépelő, megjelenhet az ágens is a mondatban. Az alapmondatbeli direkt tárgy itt instrumentálisz esetraggal logikai tárgyként áll.

(36) TJ *mətār-əl sailāt-ən jü-ún-pū-n!*⁴⁰
 valami-Instr ajándékoz-Imp2Sg apa-2Sg-fia-2Sg-Acc/Nom
 'ajándékozd meg valamivel a testvéredet!'

42

a logikai tárgy jelölőjének, és az eredetileg indirekt tárgy állhat ebben a szerkezetben direkt tárgyként.

5. NP1 [obj][Nom][Instr] – V [monotr/ditr][infinit]

- (37) TJ *áškosañā-l* *māj-ū-s-kā-n*⁴¹
kulcscsomó-Instr ad-Pass-Pst-CondGer-2Sg
'ha kulcscsomót adnak neked' [ha kulcscsomóval adatsz]

A kondicionális geriundium ugyanúgy viselkedik mint az infinitívusz, bővítményei ugyancsak esetragokkal állnak, és mint a fenti példán látszik feltételes passzív mellékmondatot is tudtak vele tömöríteni.

⁴¹ 3.16 (154-174) (ālst, kojāst jūkānāt āñcūk. kōrām...) A fejedelemfi és a rézember meséje (J)

7. Összegzés

A tavdai manysi igen gazdag a különböző tárgyas szerkezetekben; ezek morfoszintaktikai jelölésüket figyelembe véve lehetnek nominatívusban álló (a nominatívusznak nincs jele, zéró morfémaként értelmeztem a vizsgálataimban) tárgyas szerkezetek, melyeknél a meghatározó szórend SOV, de a későbbiekben elterjedt a SVO szórend is. Ez könnyítette a megértést, mivel a két nominatívuszi alak közé beékelődött a predikátum, nem adva esélyt a kétértelműségnek.

A második nagy csoport a külön *-m* tárgyraggal ellátott akkuzatívuszi tárgyas szerkezetek csoportja. Az alapnyelvi következtetések alapján az *-m* csak határozott tárgyon jelenhetett meg, a determinált konjugáció megjelenésével azonban használata már nem volt következetes a funkcióváltásoknak köszönhetően. A másodlagos topik pozíciójú direkt tárgy jelenlétében az ige az alanyi és tárgyi topikra utaló partikulát agglutinált, így kialakítva a determinált ragozást. Az *-m* tárgyrag határozottsága átértelmeződött az igei topikjelölő elemre, így a topikjelölő konjugációból kialakult a tényleges a tárgy határozottságát tükröző determinált ragozás. Ez azt jelentette, hogy a mondatban duplán volt jelölt a tárgy határozottsága, ezt kiküszöbölendő vagy egyszerűsítendő a későbbiekben már a tárgyon lévő személyrag is eléggé határozotttá tette a direkt tárgyat ahhoz, hogy ne kelljen az *-m* tárgyragot kitenni. Ez eredményezhette azt is, hogy az *-m* lassan elkezdte a hangsúlyozás funkcióját átvenni, ami azt jelenti, hogy akár topicalizáló vagy fokalizáló funkciójú is lehetett. Ennek kiderítése élő beszélő, és még nagyobb korpusz hiányában bizonytalan eredményt hozó feladat.

A harmadik típus a datív mozgatóssal a szintaktikai hierarchia alacsonyabb pontján álló mondatrészeket emelheti szubjektumi vagy direkt tárgyi pozícióba. A mondatban ilyenkor jelen van egy direkt tárgyi recipiens, és egy instrumentális raggal ellátott logikai tárgy.

A topik és fókusz vizsgálata során összeegyeztettem a tavdai manysi mondat szerkezeteket a más ugor és az ugor alapnyelvre kikövetkeztetett szerkezetekkel, és a korpuszból kinyert példák alapján bizonyítottam, hogy az alapnyelvi SOV szórend és a kezdeti 3 alapaszerkezet megtalálható a tavdaiban is. Emellett az akkuzatívuszi tárgyas szerkezet ekvivalenseként produktív instrumentális logikai tárgy jelölését is kutattam, és sikeresen rendszereztem. A tárgyjelölés vizsgálatából kiindulva feltártam a tavdai manysi szintaxis alapjait, és a tárgyjelölés kutatásának eredménye betekintést nyújt a pragmatikába is. Ezen a nyomon elindulva újabb eredmények születhetnek, feltérképezve a manysi nyelvjárást, köztük a tavdai vogul tényleges struktúráját.

8. Felhasznált irodalom

- Beke Ödön (1905): A vogul határozók. *Nyelvtudományi Közlemények* 35: 71–100, 165–193.
- Bereczki Gábor (1996, 1998², 2003³): *A magyar nyelv finnugor alapjai*. Universitas Könyvkiadó, Budapest. 81–85.
- Comrie, Bernard (1985): Causative verb formation and other verb deriving morphology. In: Timothy Shopen szerk. *Language typology and syntactic description, vol. 3, Grammatical categories and the lexicon*, Cambridge University Press, Cambridge, 309–348.
- Comrie, Bernard (1987): Subjects and direct objects in Uralic languages: a functional explanation of case-marking systems. *Etudes Finno-Ougriennes* 12: 5–17.
- Croft, William (1990, 2003²): *Typology and Universals*. 2nd ed. (*Cambridge textbooks in linguistics*). Cambridge University Press, Cambridge.
- Dolovai Dorottya (1994): A vogul nyelv műveltető szerkezeteinek típusai. *Néprajz és nyelvtudomány* XXXV. 3–16.
- Dolovai Dorottya (2003): Tárgyas mondat szerkezetek a vogulban. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária szerk.: *Uráli tárgyaló. Budapesti Uráli Műhely* 3. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 63–75.
- Dolovai Dorottya (2008): A műveltetés és a műveltető szerkezetek. In: Kozmács István – Sipőcz Katalin szerk.: *Uralisztika. Fejezetek az uráli nyelvészetből*: 163–181. JGYF Kiadó, Szeged.
- É. Kiss Katalin (2011): A magyar tárgyas és alanyi igeragozás kialakulásának szintaktikai hátteréről. *Nyelvtudományi Közlemények* 107: 131–146.
- Givón, Talmy (1976): Topic, pronoun and grammatical agreement. In: Li, Charles – Thomson, Sandra szerk.: *Subject and Topic*. Academic Press.
- Givón, Talmy (1984): Direct object and dative shifting: Semantic and pragmatic case. In: Plank, Frans szerk.: *Objects: Towards a Theory of Grammatical Relations*. Academic Press, London, Orlando. 151–182.
- Havas Ferenc (2005): Tárgyas ragozás és medializáció. In: Oszkó Beatrix – Sipos Mária szerk.: *Budapesti Uráli Műhely* 4. *Uráli grammatizáló*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 147–185.

- Hawkins, John A. (1978): *Definiteness and indefiniteness: A study in reference and grammaticality prediction*. London: Croom Helm.
- Honti László (1969): A tárgy jelölése a vogul nyelv tavdai nyelvjárásában. *Nyelvtudományi közlemények* 51: 113–120.
- Honti László (1975): *System der paradigmatischen Suffixmorphemen des wogulischen Dialektes an der Tawda*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Honti László (1982): Das Passiv in den obugrischen Sprachen. *Acta Linguistica Hungarica* 32: 39–51.
- Honti László (1984, 1986²): *Chrestomathia Ostiacica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Honti László (1996): Az uráli nyelvek tárgyas ragozású igealakjainak történeti előzményéről. In: Bereczki András – Klima László szerk.: *Ünnepi könyv Domokos Péter tiszteletére*. ELTE Finnugor Tanszék, Budapest. 127–132.
- Kálmán Béla (1963, 1971²): *Chrestomathia Vogulica*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- Kálmán Béla (1976): *Wogulische Texte mit einem Glossar*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- Kiefer Ferenc (1996): Az ige aspektus areális-tipológiai szempontból. *Magyar Nyelv* XCII/3: 257–268.
- Körtvély Erika (2008): Az ige. In: Kozmács István – Sipőcz Katalin szerk.: *Uralisztika. Fejezetek az uráli nyelvészetből*. JGYF Kiadó, Szeged. 81–101.
- Kulonen, Ulla-Maija (1989): *The passive in Ob-Ugrian*. Suomalais-ugrilainen Seura, Helsinki.
- Kulonen, Ulla-Maija (1999): Object marking in the Ugric languages. In: Bakró-Nagy Marianne – Molnár Zoltán – Salánki Zsuzsanna – Sipos Mária szerk.: *Budapesti Uráli Műhely 1. Ugor Műhely*. MTA Nyelvtudományi Intézet, Budapest. 63–71.
- Lavotha Ödön (1953): A tárgy jelölése a manysiban. *Nyelvtudományi Közlemények* 54: 200–218.
- Lavotha Ödön (1958): A manysi intranszitiv igék passzívumáról. *Nyelvtudományi közlemények* 60: 93–100.
- Lavotha Ödön (1960): Das Passiv in der Wogulischen Sprache. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 62/4: 1–34.

- Liimola, Matti (1953): Zur wogulischen Etymologie und Formenlehre. *Journal de la Société Finno-Ougrienne* 57/1: 1–47.
- Malchukov, Andrej – M. Haspelmath – B. Comrie (2007): *Ditransitive constructions: a typological overview*. 1st draft, sept. 2007.
<http://email.eva.mpg.de/~haspelmt/DitransitiveOverview.pdf>
- Munkácsi Bernát (1894): *A vogul nyelvjárások szóragsukban ismertette*. Budapest.
- Nikolaeva, Irina (1999): Object agreement, grammatical relations, and information structure. *Studies in Language* 23. 341–386.
- Nikolaeva, Irina (2001): Secondary topic as a relation in information structure. *Linguistics* 39. 1–49.
- Rombandeeva, E. I. (1973): *Mansijskij (vogul'skij) jazyk*. Moszkva: Nauka.
- Rombandeeva, E. I. (1979): *Sintaksis mansijskogo (vogul'skogo) jazyka*. Moszkva: Nauka. 105–109.
- Sherwood, Peter (1996): Megjegyzések a tavdai vogul végnapjairól. In: Leskinen, Heikki – Maticsák Sándor – Seilenthal, Tõnu szerk.: *Congressus Octavus Internationalis Fenno-Ugristarum* (CIFU VIII) Pars IV. 1995–1996 Gummerus, Jyväskylä. 1996. 244–248.
- Sipőcz Katalin – Dolovai Dorottya (1998, 2001²): A manysik (vogulok). In: Csepregi Márta szerk.: *Finnugor kalauz*. Panoráma, Budapest. 48–59.
- Sipőcz Katalin (2008): A névszói esetragozás. In: Kozmács István – Sipőcz Katalin szerk.: *Uralisztika. Fejezetek az uráli nyelvészetből*. JGYF Kiadó, Szeged. 23–35.
- Sipőcz Katalin (2011): Az obi-ugor ditranzitív szerkezetek történeti háttéréről. In: Bakró-Nagy Marianne – Forgács Tamás szerk.: *A nyelvtörténeti kutatások újabb eredményei VI*. SzTE Magyar Nyelvészeti Tanszék, Szeged. 221–227.
- Skribnik, Elena (2001): Pragmatic structuring in Northern Mansi. *Congressus Internationalis Fenno-Ugristarum* IX/6: 222–239.
- Virtanen, Susanna (2011): Ditransitiivien vaihtelua mansin itämurteissa. *Folia Uralica Debreceniensia* 18: 165–176.

Fordításhoz felhasznált szótárak:

Balandin, Aleksej Nikolaevič – Vahruševa, Matrena Pankrat'evna (1958): *Mansijskogo – russkij slovar'*. Gosudarstvennoe Učebno–Pedagogičeskoe Izdatel'stvo Ministerstva RSFSR, Leningrad.

Kannisto, Artturi – Liimola, Matti – Eiras, Vuokko (1982): *Wogulische Volksdichtung VII. Band – Wörterzeichnis zu den Bänden I–VI*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia; Mémoires de la Société Finno-ougrienne, Helsinki.

Munkácsi Bernát (1986): *Wogulisches Wörterbuch*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

EuroBABEL Ob-Ugric Languages: Munkácsi-Kálmán-féle manysi szótár:

<http://www.babel.gwi.uni-muenchen.de/munka/index.php?lang=hungarian>

Felhasznált gyűjtések:

Kannisto, Artturi – Liimola, Matti (1951, 1955, 1956, 1958, 1959, 1963): *Wogulische Volksdichtung I–VI. Band*. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia; Mémoires de la Société Finno-ougrienne, Helsinki.

Munkácsi Bernát – Kálmán Béla (1892–1902, 1952, 1963): *Vogul népköltési gyűjtemény I–IV, II/1, II/2, III/1, III/2, IV/1, IV/2*. Akadémiai Kiadó, Budapest.

9. Rövidítések

So – szoszvai

Si – szigvai

Ob – obi

UL – alsó-lozvai

ML – közép-lozvai

LL – alsó-lozvai

Va – vagilszki

Pe – pelimi

UK – felső-kondai

MK – közép-kondai

LK – alsó-kondai

Ju – jukondai

Ča – csandiri
 Ku – kuzajevai
 Ja – janicskovai
 Ša – sajtanszkajai
 T – tavdai

A	(agent)	ágens
Acc	(accusative case)	akkuzatívusz/tárgyeset
Adess	(adessive case)	adesszívusz
Art	(article)	névelő
Caus	(causative)	kauzatív/műveltető
Ce	(causee)	eszközlő
Cr	(causer)	kezdemenyező
Dat/Lat	(dative-lative case suffix)	datív-latív esetrag
Det	(determined)	determinált/határozott
Fut	(future)	jövő idő
Imp	(imperative)	imperatívusz/felszólító mód
Indet	(indetermined)	indeterminált/határozatlan
Inf	(infinitive)	infinitívusz/főnévi igenév
Instr	(instrumental case)	instrumentálisz/eszköz-társhatározó
O	(object)	objektum/tárgy
P	(patient)	páciens
Pass	(passive)	passzív
Pst	(past)	múlt idő
Pl	(plural)	többes szám
PostP	(postposition)	névutó
Pred	(predicate)	predikátum/állítmány
Prs	(present)	jelen idő
Prev	(preverb/coverb)	igekötő
Px	(possessive suffix)	birtokos személyjel
S	(subject)	szubjektum/alany
Sg	(singular)	egyes szám
V	(verb)	ige

10. Mellékletek

10.1. Tárgyas szerkezetek összefoglaló listája

10.1.1. Nominatív tárgyas szerkezetek:

- 1a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [act] [objc]
- 2a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [act] [sbjc]
- 3a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [imp] [sbjc]
- 4a. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Acc] – V [infinit]

10.1.2. Akkuzatívuszi tárgyas szerkezetek:

- 1b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [act] [objc]
- 2b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [act] [sbjc]
- 3b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [imp] [sbjc]
- 4b. NP1 [Ag] [subj] [Nom] – NP2 [Adr/Loc] [adv] [Dat/Lat] – NP3 [Pat] [obj] [Nom] – V [infinit]

10.1.3. Instrumentális tárgyas szerkezetek:

- 1a. NP1 [Ag][subj][Nom][topic] – NP2 [Adr/Loc][obj][Nom/Acc][topic] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V [ditr][act][objc]
- 1b. NP1 [Ag][Causer][subj][Nom][topic] – NP2 [Adr/Loc][Causee][obj][Nom/Acc][topic] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V [monotr][caus][objc]
- 2. NP1 [Ag][subj][Nom][topic] – NP2 [Pat][adv][Instr][focus] – V [monotr][act][sbjc]
- 3a. NP1 [Pat/Rec][subj][Nom][topic] – NP2 [Ag][adv][Dat/Lat][topic/comment] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V [ditr][pass][sbjc]
- 3b. NP1 [Pat/Rec/Causee][subj][Nom][topic] – NP2 [Ag][Causer][adv][Dat/Lat][topic/comment] – NP3 [Pat][adv][Instr][focus] – V [monotr][pass][caus][objc]
- 4. NP1 [Ag][subj][Nom][topic] – NP2 [Pat][adv][Instr][focus] – V [imp][sbjc]
- 5. NP1 [obj][Nom][Instr] – V [monotr/ditr][infinit]

2. Táblázatok a korpuszban előforduló tárgyakról

	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl			6 2				2				22 6				9 1	
2Sg/2Pl			21				1								1	
3Sg/3Pl			7 2				1				3				1	
névmás		1	1	1				28 4 1 2 1			1	1			1	3
ember	11 1 2	10	19 7	3 1	1	4 3	1	15 11 1 1 1	3	4		1 1	3	1	1	4
meselény			11				1	1 1 1			1 1	2			3	2
állat	10	3	10 5	2				22 4 2			1	2 1				2
élő	8	24	4 3	1		3		20 3		5 1	2 1	1 2 1		6	1	
élettelen	20 1 1	18 2	18 3	5 2		6		172 19 2 1		11 1	4 2	28 14 1			1	6 1

	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
Összes	54	58	119	15	1	16	6	313	3	22	44	55	3	7	19	19
SOV (OV)	49	56	97	9		13	6	258	3	20	33	35	3	7	17	18
SVO (VO)	2	2	22	2	1	3		42		2	11	18			2	1
OSV	1			4				5				1				
OVS	2							3								
VSO								5								
VOS												1				

Összes	754
SOV (OV) SVO (VO) OSV OVS VSO VOS	624 (400) 108 (68) 11 5 5 1

Indikatív		Passzív		Kauzatív		Passzív-kauzatív		Imperatív		Nem-finit szerkezetek
INDET	DET	INDET	DET	INDET	DET	INDET	DET	INDET	DET	
6	16	21		-	4	6		5	-	4

K1	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl			1 sov													
3Sg/3Pl																
névmás																
ember						1 vo 1 ov		1 ov				1 ov				
meselény																
állat																
élő			1 vo								1 ov					
élettelen			1 vo					1 sov 1 ov 1 vo								

K2	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl															4 sov	
2Sg/2Pl			1 sov					1 ov								
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen			1 sov					1 sov 1 ov								

K3 _{a/b}	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 ov					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő	1 sov		1 sov	1 vo					1 sov 2 ov 1 svo	2 ov		1 vo				
élettelen									2 sov 2 ov			1 ov 1 vos				

K4	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											2 ov					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen											2 ov					

K5	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő												1 osv				
élettelen												4 sov 1 ov				

K6	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember			1 sov													
meselény																
állat																
élő																
élettelen								2 ov								

K7	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom
1Sg/1Pl			1 sov 1 ov					1 sov			2 ov 1 vo	2 ov				
2Sg/2Pl			2 sov													
3Sg/3Pl			2 svo					1 ov								
névmás			1 ov					1 sov			1 ov					
ember	1 ov	2 sov 3 ov	4 sov 2 ov 1 svo 1 vo			2 ov 1 svo		1 ov 2 svo 1 vo					3 sov			
meselény			2 ov					1 ov 1 vo 1 svo			1 ov 1 vo				3 ov	
állat	2 sov 7 ov		2 ov 1 svo 2 vo					2 sov 1 ov 1 svo 1 vo			1 vo					1 ov
élő	2 sov 2 ov	3 sov 9 ov	1 ov			1 ov		1 sov 2 ov		1 ov	1 ov 1 vo	1 ov 1 vo		6 ov	1 ov	
élettelen	1 sov 8 ov	4 sov 3 ov	3 sov 2 ov					18 sov 14 ov 4 svo 1 vo		3 ov 1 vo	1 ov	1 sov 2 ov 6 vo			1 ov	

K8	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom
1Sg/1Pl											2 ov 1 vo	1 ov				
2Sg/2Pl			1 sov													
3Sg/3Pl																
névmás								3 sov 7 ov							1 ov	
ember	1 sov		2 ov 1 vo	1 svo		1 vo		1 ov 1 svo 2 vo				1 vo			1 svo	
meselény																
állat		1 sov						1 sov 1 ov 1 svo				2 ov				
élő			1 svo					1 sov 4 ov 1 vo		1 ov						
élettelen	1 sov 1 vo	2 vo	2 ov					7 sov 15 ov 2 vo 1 svo		4 ov	1 ov	2 ov 2 svo 1 vo				

K9	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom	Acc	Acc- Nom
1Sg/1Pl																2 ov
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl			2 sov													1 ov
névmás								1 sov 5 ov								1 ov
ember								2 ov 1 svo 2 vo								1 ov
meselény																1 sov
állat								1 vo								
élő		1 ov						1 svo		1 ov						
élettelen	1 sov			1 ov		1 sov		1 sov 22 ov 2 svo 3 vo		1 ov	1 vo	2 ov 1 vo				

K10	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl			3 ov								1 sov					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás								1 ov								
ember		2 ov	2 sov 1 ov 1 svo 1 vo					1 sov 1 ovs	1 ov	1 ov						
meselény																
állat			4 ov	2 osv				2 sov 2 ov 2 osv								1 ov
élő	1 sov	4 ov														
élettelen								8 sov 11 ov 1 vo								

K11	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl								1 sov			1 sov 1 ov 1 vo					
2Sg/2Pl			5 sov													
3Sg/3Pl																
névmás																
ember	1 ov		1 vo					1 ov								
meselény																
állat			1 sov 1 svo 1 vo													
élő																
élettelen								1 sov 1 ov 1 svo		1 sov	1 sov 1 vo	1 vo				

K12	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 vo					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl											1 ov					
névmás								1 ov								
ember	1 svo		1 ov 1 svo		1 svo			1 sov 1 vo	1 sov 1 ov	2 ov						
meselény																
állat																
élő			1 svo													
élettelen			1 sov 1 ov 1 vo					3 sov 2 ov 2 svo 1 osv				1 sov 2 ov 1 vo				2 ov

K13	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen		2 ov														

K14	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen																

K15	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat			1 ov													
élő																
élettelen																

K16	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 ov					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen																

K17	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen																

K18	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 ov					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen																

M1	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 ov 1 vo	1 sov				
2Sg/2Pl			6 sov													
3Sg/3Pl			2 sov 2 ov								1 sov 1 ov					
névmás								1 ovs								
ember	5 sov 1 ov 2 ovs	1 ov	1 sov 1 ov	1 sov 1 ov		1 ov	1 ov	3 sov 1 ov		1 ov				1 ov		
meselény			4 sov 2 ov				1 sov					2 ov				
állat								1 sov								
élő		1 sov 2 ov				1 ov		1 sov 3 ov								
élettelen	1 sov 1 osv	1 sov 2 ov	2 sov	1 osv				6 sov 11 ov								1 sov 1 ov 1 svo

M2	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 ov				1 vo	3 ov
2Sg/2Pl			1 sov													1 ov
3Sg/3Pl																
névmás																
ember			1 ov													
meselény			1 sov 1 ov													
állat	1 ov	2 ov						2 sov 1 ov				1 svo				
élő		2 ov														
élettelen			1 ov	1 sov		1 sov		1 sov 10 ov				1 ov				

M3	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl			1 ov 2 svo								1 sov 1 ov 1 vo					
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás								1 ov 1 svo 1 ovs								
ember	1 sov		1 sov					1 ov 1 vo								
meselény																
állat								2 ov								
élő		1 ov	1 sov													
élettelen		1 sov	1 vo					5 sov 7 ov				1 ov 2 vo				

M4	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl											1 sov 1 ov 1 vo					
2Sg/2Pl			2 sov													
3Sg/3Pl			1 sov													
névmás				1 sov					2 ov 1 svo 1 vso							
ember	1 ov	2 sov							1 sov 1 vso							
meselény																
állat			1 sov 1 ov													
élő	1 ov									1 vo						
élettelen	3 sov 3 ov	3 sov 1 ov	1 sov 2 ov	1 sov 1 ov		1 sov		5 sov 5 ov 1 vso		1 sov 1 ov	1 ov	5 sov 3 ov				

M5	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl			1 ov													
3Sg/3Pl																
névmás																
ember			1 ov						1 osv							
meselény			1 ov													1 ov
állat									1 sov							
élő	1 sov	1 ov	1 ov						2 ov							
élettelen	2 ov								3 ov							

M6	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás		1 ov							3 sov 2 ov 2 vo 1 osv			1 ov				1 ov
ember			1 sov						1 sov							3 ov
meselény																
állat									6 ov							
élő																
élettelen			2 ov						6 ov 1 svo 1 vo							1 ov

M7	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																1 ov
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen																1 ov

M8	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl			1 ov													
3Sg/3Pl																
névmás								1 sov								
ember																
meselény																
állat																
élő						1 sov		1 ov								
élettelen				1 ov		2 sov 1 ov										

M9	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																1 ov
élő								2 ov								
élettelen		1 sov														

M10	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl																
2Sg/2Pl																
3Sg/3Pl																
névmás																
ember																
meselény																
állat																
élő																
élettelen																

sov (ov) svo (vo) osv ovs vso vos

	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl			1 sov 5 ov 2 svo				2 sov				5 sov 17 ov 6 vo				4 sov 5 ov 1 vo	
2Sg/2Pl			19 sov 2 ov				1 ov								1 ov	
3Sg/3Pl			5 sov 2 ov 2 svo				1 ov				1 sov 2 ov				1 ov	
névmás		1 ov	1 ov	1 sov				9 sov 19 ov 2 svo 2 vo 1 osv 2 ovs 1 vso			1 ov	1 ov			1 ov	3 ov
ember	7 sov 4 ov 1 svo 2 ovs	4 sov 6 ov	10 sov 9 ov 3 svo 4 vo	1 sov 2 ov 1 svo	1 svo	4 ov 1 svo 2 vo	1 ov	7 sov 8 ov 4 svo 7 vo 1 osv 1 ovs 1 vso	1 sov 2 ov	4 ov		1 ov 1 vo	3 sov	1 ov	1 svo	4 ov
meselény			5 sov 6 ov				1 sov	1 ov 1 vo 1 vso			1 ov 1 vo	2 ov			3 ov	1 sov 1 ov
állat	2 sov 8 ov	1 sov 2 ov	2 sov 8 ov 2 svo 3 vo	2 osv				9 sov 13 ov 2 svo 2 vo 2 osv			1 vo	2 ov 1 svo				3 ov
élő	5 sov 3 ov	4 sov 20 ov	2 sov 2 ov 2 svo 1 vo	1 vo		1 sov 2 ov		4 sov 16 ov 2 svo 1 vo		5 ov 1 vo	2 ov 1 vo	1 ov 2 vo 1 osv		6 ov	1 ov	
élettelen	7 sov 13 ov 1 vo 1 osv	10 sov 8 ov 2 vo	8 sov 10 ov 3 vo	2 sov 3 ov 2 osv		5 sov 1 ov		59 sov 113 ov 10 svo 9 vo 2 vso 1 osv		2 sov 9 ov 1 vo	1 sov 3 ov 2 vo	11 sov 17 ov 2 svo 12 vo 1 vos			1 ov	1 sov 5 ov 1 svo

	Determinált indikatív				Indeterminált indikatív				Imperatív				Kondicionális, Nem-finit szerkezetek			
	Px		-		Px		-		Px		-		Px		-	
	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom	Acc	Acc-Nom
1Sg/1Pl			6 sov 2 svo				2 sov				22 sov 6 svo				9 sov 1 svo	
2Sg/2Pl			21 sov				1 sov								1 sov	
3Sg/3Pl			7 sov 2 svo				1 sov				3 sov				1 sov	
névmás		1 sov	1 sov	1 sov				28 sov 4 svo 1 osv 2 ovs 1 vso			1 sov	1 sov			1 sov	3 sov
ember	11 sov 1 svo 2 ovs	10 sov	19 sov 7 svo	3 sov 1 svo	1 svo	4 sov 3 svo	1 sov	15 sov 11 svo 1 osv 1 ovs 1 vso	3 sov	4 sov		1 sov 1 svo	3 sov	1 sov	1 svo	4 sov
meselény			11 sov				1 sov	1 ov 1 vo 1 vso			1 sov 1 svo	2 sov			3 sov	2 sov
állat	10 sov	3 sov	10 sov 5 svo	2 osv				22 sov 4 svo 2 osv			1 sov	2 sov 1 svo				3 sov
élő	8 sov	24 sov	4 sov 3 svo	1 svo		3 sov		20 sov 3 svo		5 sov 1 svo	2 sov 1 svo	1 sov 2 svo 1 osv		6 sov	1 sov	
élettelen	20 sov 1 svo 1 osv	18 sov 2 svo	18 sov 3 svo	5 sov 2 osv		6 sov		172 sov 19 svo 2 vso 1 osv		11 sov 1 svo	4 sov 2 svo	28 sov 14 svo 1 vos			1 sov	6 sov 1 svo